

ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η «ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ» ΩΣ ΚΑΤΑΛΥΤΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Σαράντη Αλεξάνδρα
επιβλέπων καθηγήτριάς
Βαζάκας Αλέξανδρος

ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ:

Η «συμμετοχή» ως καταλύτης στην επικοινωνιακή διάσταση της αρχιτεκτονικής

ερευνητική εργασία

επιβλέπων καθηγητής

κ. Βαζάκας Αλέξανδρος, λέκτορας Π.Κ.

εξεταστές

κ. Γιαννούδης Σωκράτης, λέκτορας

κ. Τσομπανάκης Αλέξανδρος, επίκουρος καθηγητής

Η παρούσα ερευνητική εργασία είναι συλλογικό έργο και για την διεκπαιρέωση της θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω τους κυρίους Πατέλη Δημήτρη, Γιαννούδη Σωκράτη, Πατσαβό Νίκο, Γιαννίρη Ηλία που ήταν πάντα πρόθυμοι σε επίλυση αποριών και συμβουλές επί της βιβλιογραφίας.

Ευχαριστώ θερμά τον υπεύθυνο καθηγητή κ. Αλέξανδρο Βαζάκα για τη συνεργασία, τη καθοδήγηση και τις γόνιμες συζητήσεις, όλο αυτό το διάστημα.

Επίσης ευχαριστώ το Κώστα Βουρεκά για την έμπνευση και το βιβλίο «Από τη πόλη οθόνη στη πόλη σκηνή».

Τέλος για τη βοήθεια στο τεύχος ευχαριστώ το Γιώργο Κτενά και το Σπύρο Μαυρογιάννη και για τη βοήθεια στο εξώφυλλο το Σπύρο Πιττίδη.

Σαράντη Αλεξάνδρα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΝΟΜΑΤΩΝ</u>	σελ. 9
<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	σελ. 13
1. Η ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΩΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΔΟΜΕΣ	σελ. 17
1.1 Η επικοινωνία μέσω της γλώσσας. Η αρχιτεκτονική ως «γλώσσα».	σελ. 18
i. Ομιλία	σελ. 21
ii. Κείμενο: ο «θάνατος» του συγγραφέα	σελ. 22
iii. Αφήγηση	σελ. 26
1.2 Η ταυτότητα της γλώσσας και της αρχιτεκτονικής της εξουσίας	σελ. 29
i. Η αρχιτεκτονική του ναζιστικού καθεστώτος το όραμα του Βερολίνου	σελ. 30
ii. Ο ρόλος της αρχιτεκτονικής στην «πάλη των τάξεων»: το παράδειγμα του Παρισιού	σελ. 33
2. Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΩΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ	σελ. 35
2.1 Μορφή	σελ. 37
i. Οικονομική θεωρία για την εξέλιξη της πόλης: η σύγχρονη ελληνική πόλη και ο δημόσιος χώρος	σελ. 38
2.2 Ερμηνεία	σελ. 40
i. Κοινωνικές αναπαραστάσεις	σελ. 40
ii. Νοπτικά διαγράμματα	σελ. 43
iii. Καταστασιακοί	σελ. 44
2.3 Πολλαπλότητα	σελ. 47
3. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	σελ. 51
3.1 Ένταξη της «συμμετοχής» στην αρχιτεκτονική διαδικασία	σελ. 52
3.2 Συμμετοχικός σχεδιασμός	σελ. 53
i. Συμμετοχική ανάπλαση γειτονιάς: «To Byker, για τους ανθρώπους του Byker»	σελ. 54
ii. Σχεδιάζοντας με τον κάτοικο: ανάπλαση της αστικής περιοχής Hellersdorf	σελ. 57
iii. Συνθέτοντας τη «γλώσσα των προτύπων»: το πανεπιστήμιο του Όρεγκον	σελ. 58
3.3 Η «συμμετοχή» μετά την κατασκευή: πολλαπλότητα – εφήμερα στοιχεία	σελ. 60
i. Σύνθεση ατομικών ερμηνειών: η γειτονιά De Schalm	σελ. 62
ii. Το δίκτυο παιχνιδότοπων του Άλντο Βαν Άϊκ	σελ. 65
iii. Η εφήμερη αρχιτεκτονική στο δημόσιο χώρο	σελ. 67
3.4 Η πολιτική του χώρου: η πόλη «έργο»	σελ. 69
i. Η ανάγκη για συμμετοχή: το πάρκο Ναυαρίνου στα Εξάρχεια	σελ. 70
ii. Η ανάγκη για συμμετοχή: η κοινότητα της Χριστιανίας στην Κοπεγχάγη	σελ. 70
3.5 Ο χρήστης στο δημόσιο χώρο - Ο «θάνατος» του αρχιτέκτονα μέσω της απαραίτητης συμβολής του	σελ. 73
<u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	σελ. 77
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	σελ. 81

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ακολουθεί επεξηγηματική λίστα των κύριων ονομάτων με τη σειρά που εμφανίζονται στο κείμενο. Σε περίπτωση που ο αναγνώστης το επιθυμήσει μπορεί να ανατρέξει σε αυτή τη λίστα για επιπλέον πληροφορίες. Τα κύρια ονόματα που αναφέρονται σηματοδοτούνται στη πρώτη τους αναφορά μέσα στο κείμενο με (). Καλή ανάγνωση!*

CLAUDE LÉVIS-STRAUSS (1908-2009)

Γάλλος ανθρωπολόγος και κοινωνιολόγος, ένας από τους μεγαλύτερους διανοητές του 20ου αιώνα, θεμελιωτής της θεωρίας του δομισμού (στρουκτουραλισμού) ως μεθόδος κατανόησης της ανθρώπινης κοινωνίας και πολιτισμού.

HERMAN HERTZBERGER (1938)

Ολλανδός αρχιτέκτονας. Θεωρείται, μαζί με τον Aldo van Eyck, ως οι κύριοι εκπρόσωποι του ολλανδικού στρουκτουραλισμού. Θεωρεί πως ο ρόλος του αρχιτέκτονα δεν είναι να προσφέρει ολοκληρωμένη λύση, αλλά ένα χωροταξικό πλαίσιο που θα τελικά συμπληρώνεται από τους χρήστες. Σημαντικά έργα του είναι το Μοντεσσोरριανό σχολείο στο Ντελφτ (1966–70) και τα γραφεία Centraal Beheer (1970–72).

SERGE MOSCOVICI (1925)

Γάλλος κοινωνιολόγος και ψυχολόγος. Το 1964 άρχισε να διδάσκει στην Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales του Παρισιού. Το ερευνητικό του ενδιαφέρον ήταν η ψυχολογία της ομάδας. Άρχισε τη σταδιοδρομία του με την έρευνα του τρόπου που η γνώση αναδιατυπώνεται καθώς οι ομάδες επηρεάζονται από τη διαστρέβλωση της αρχικής μορφής.

CARL GUSTAV JUNG (1875-1961)

Ελβετός γιατρός και ψυχολόγος, υπήρξε ο εισηγητής της σχολής της αναλυτικής ψυχολογίας.

KEVIN LYNCH (1918-1984)

Αμερικάνος πολεοδόμος και συγγραφέας. Συνεισέφερε στον τομέα του αστικού σχεδιασμού μέσω εμπειρικής έρευνας για τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται και προσανατολίζονται στο αστικό τοπίο. Τα βιβλία του ερευνούν την παρουσία του χρόνου και της ιστορίας στο αστικό περιβάλλον και το πώς μπορεί να αξιοποιηθεί η ανθρώπινη αντίληψη για τη φυσική μορφή πόλεων και περιοχών, ως εννοιολογική βάση για καλό αστικό σχέδιο. Η διασημότερη εργασία του Lynch είναι το «image of the city» που δημοσιεύθηκε το 1960, είναι το αποτέλεσμα πενταετούς έρευνας για τον τρόπο με τον οποίο οι χρήστες αντιλαμβάνονται και οργανώνουν τις χωρικές πληροφορίες καθώς προσανατολίζονται μέσα στις πόλεις.

N. JOHN HABRAKEN (1928)

Ολλανδός αρχιτέκτονας. Παιδαγωγός και θεωρητικός, συνεισέφερε με ιδιαίτερο τρόπο στον τομέα της μαζικής στέγασης και της ένταξης των χρηστών και των κατοίκων στη διαδικασία του σχεδιασμού.

FERDINAND DE SAUSSURE (1857-1913)

Ελβετός γλωσσολόγος. Υπήρξε ιδρυτής της μοντέρνας γλωσσολογίας και του στρουκτουραλισμού.

AVRAM NOAM CHOMSKY (1928)

Αμερικανός καθηγητής στο Τμήμα Γλωσσολογίας και Φιλοσοφίας του Τεχνολογικού Ινστιτούτου της Μασαχουσέτης. Είναι εισηγητής της λεγόμενης «γενετικής-μετασχηματιστικής γραμματικής», κυρίως με το ριζοσπαστικό γλωσσολογικό του σύγγραμμα *Συντακτικές Δομές* του 1957.

LEON BATTISTA ALBERTI (1404 - 1472)

Ιταλός αρχιτέκτονας της αναγέννησης. Έργο του Αλμπέρτι είναι η πρόσοψη του Παλάτσο Ρουσελάι στη Φλωρεντία. Ο Αλμπέρτι, όπως και οι άλλοι καλλιτέχνες της αναγέννησης, διατύπωσε τις θεωρίες του σε δοκίμια για την τέχνη. Σημαντικότερα είναι το δοκίμιο για τη ζωγραφική και το δεκάτομο για την αρχιτεκτονική γραμμένα στη λατινική.

BERNARD TSCHUMI (1944)

Γαλλοελβετός αρχιτέκτονας. Σημαντικό του έργο είναι το πάρκο La villette στο Παρίσι.

PETER EISENMAN (1932)

Αμερικανός αρχιτέκτονας. Επηρεάστηκε πολύ από την αποδόμηση του Ζακ Ντεριντά και σχεδίασε κατατετμημένους όγκους χωρίς ορατή λειτουργική σκοπιμότητα.

JACQUES DERRIDA (1930-2004)

Γάλλος φιλόσοφος θεμελιωτής της αποδόμησης. Η θεωρία του σχετικά με το σημείο ανήκει στο μεταδομιστικό κίνημα, το οποίο αντίκειται στον δορισμό του Saussure. Κατέριψε την παραδοχή ότι το σημαίνον (η μορφή ενός σημείου) αναφέρεται άμεσα στο σημαινόμενο (το περιεχόμενο του σημείου). Όταν, για παράδειγμα, διαβάζουμε τη λέξη νερό, αυτό που μας έρχεται στο μυαλό μπορεί να είναι οι σταγόνες του νερού, μια λίμνη, ή το χημικό σύμβολο H₂O. Δεν σκεφτόμαστε απαραίτητα μια δεδομένη εικόνα του νερού, ή μια καθολική αναπαράστασή του.

ROLAND BARTHES (1915-1980)

Γάλλος σημειωτιστής, θεωρητικός της λογοτεχνίας και φιλόσοφος. Ανακηρύσσει το θάνατο του δημιουργού (συγγραφέα) και τη γέννηση του αναγνώστη. Θεωρεί πως το νόημα ενός έργου γεννιέται και τοποθετείται στις διάφορες αναγνώσεις του, που μπορεί να είναι αυθαίρετες αποδόσεις και μετατοπίσεις, παρά σε μια αντικειμενική στατική ερμηνεία του δημιουργού του.

CHRISTOPHER ALEXANDER (1936)

Αυστριακός αρχιτέκτονας καθηγητής στο Berkeley στη Καλιφόρνια. Θεωρώντας ότι οι χρήτες γνωρίζουν περισσότερα για το χώρο που χρειάζονται από τον αρχιτέκτονα κατασκευάζει μια γλώσσα προτύπων, στην οποία μπορεί να βασιστεί κάποιος ώστε να συνθέσει χώρο.

PIERRE BOURDIEU (1930-2002)

Γάλλος κοινωνιολόγος-ανθρωπολόγος. Σπούδασε φιλοσοφία στην Ecole Normale Supérieure στο Παρίσι. Το 1964 γίνεται διευθυντής ερευνών στην Ecole des Hautes Etudes, όπου τέσσερα χρόνια μετά ιδρύει το Centre de Sociologie Européenne.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Επίκουρος καθηγητής στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Π. Διδάσκει αρχιτεκτονική σύνθεση και θεωρία στο προπτυχιακό και μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών. Έχει γράψει τον πρόλογο του βιβλίου του Henry Lefebvre *Δικαίωμα στη πόλη*.

GEORGES-EUGÈNE HAUSSMANN (1809-1891)

Γάλλος πολεοδόμος, ο οποίος θεωρείται ο αναμορφωτής της πόλης του Παρισιού. Προχώρησε στην υλοποίηση ενός ρυθμιστικού σχεδίου για το Παρίσι, κατά μίμηση των αρχιτεκτονικών αντιλήψεων της Αναγέννησης, το οποίο προέβλεπε τη δραστική διεύρυνση των δρόμων, τη δενδροφύτευση, τη σύνδεση των σιδηροδρομικών σταθμών μεταξύ τους και την αλλαγή χρήσης ορισμένων δημόσιων κτιρίων. Οι λόγοι αυτής της μεταρρύθμισης ήταν εν μέρει οικονομικοί, για να μπορέσει να διευκολυνθεί η διακίνηση των υλικών που θα εξασφάλιζαν τη γρηγορότερη βιομηχανοποίηση της πόλης, αλλά και στρατιωτικοί, καθώς θεωρήθηκε αναγκαίο να περιοριστούν στο ελάχιστο οι δυνατότητες ανέγερσης οδοφραγμάτων στα ρείθρα των στενών, περιορισμένων παλαιών δρόμων.

JAN GEHL (1936)

Δανός αρχιτέκτονας, με ειδίκευση στον αστικό σχεδιασμό. Η καριέρα του εστιάζει στο να βελτιώσει την ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος με επαναπροσδιορισμό του σχεδιασμού του δημόσιου χώρου.

KARL HEINRICH MARX (1818-1883)

Γερμανός φιλόσοφος, κοινωνιολόγος, πολιτικός, ιστορικός, θεωρείται ως θεμελιωτής του κομμουνισμού.

ZYGMUNT BAUMAN (1925)

Πολωνός κοινωνιολόγος.

MANUEL CASTELLS (1942)

Ισπανός κοινωνιολόγος που ασχολείται με ζητήματα της κοινωνίας της πληροφορίας, των δικτύων και της επικοινωνίας.

DAVID HARVEY (1936)

Άγγλος μαρξιστής και καθηγητής Ανθρωπολογίας.

ANNH ΒΡΥΧΕΑ (1944 - 2005)

Καθηγήτρια στη σχολή Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Π., από την οποία και αποφοίτησε. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα επικεντρώνονταν στους χωρικούς αποκλεισμούς και τις χωρικές διακρίσεις στην πόλη (ακόμη και μεταξύ των δύο φύλων), στα ζητήματα κατοίκησης και κατοικίας των πολλών (ιδιαίτερα των ευπαθών ομάδων) και στην αναζήτηση εναλλακτικών προτάσεων για την αναβάθμιση και την τοπική ανάπτυξη γειτονιών και τόπων σε κρίση με τη συμμετοχή των ίδιων των κατοίκων και των τοπικών φορέων.

RALPH ESKINE (1914-2005)

Σουηδός αρχιτέκτονας. Είναι αρμόδιος για το σχέδιο διάφορων καινοτόμων έργων όπως η αίθουσα Clare στο Πανεπιστήμιο του Cambridge, η αναδιαμόρφωση του Byker.

LUCIEN KRÖLL (1927)

Βέλγος αρχιτέκτονας και ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του συμμετοχικού σχεδιασμού (participatory design). Το πιο γνωστό του έργο είναι οι εστίες του κτιρίου της ιατρικής του Πανεπιστημίου του Louvain, στο Βέλγιο. Η αρχιτεκτονική αντιμετωπίζεται, από τον Kröll, ως μια πολιτική πράξη, συγκεκριμένα αναφέρει: «*οι σχεδιαστικές επιλογές βασίζονται περισσότερο σε πολιτικά κριτήρια παρά σε αισθητικά*». Ο Kröll στις μελέτες του προσπαθεί να προβλέψει πως οι μελλοντικοί χρήστες θα οικειοποιηθούν το χώρο μετά την απομάκρυνση της αρχιτεκτονικής ομάδας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έναυσμα της ακόλουθης ερευνητικής εργασίας, αποτελεί το ερώτημα αν και με ποιό τρόπο, η αρχιτεκτονική μπορεί να ενθαρρύνει την εμπλοκή τού ανθρώπου με το χώρο που τον περιβάλλει. Η έρευνα εστιάζει στο δημόσιο χώρο των πόλεων, καθώς αυτός αποτελεί το πεδίο αλληλεπίδρασης των κατοίκων και, συνεπώς, το χώρο πολιτικής και κοινωνικής ζύμωσης. Συγκεκριμένα, ερευνώνται οι κοινωνικές προεκτάσεις τής «συμμετοχής» τού ατόμου, στην προσαρμογή τού δημόσιου χώρου, στις ανάγκες του. Η ενέργεια αυτή μπορεί να προκύψει, ως συλλογική διαδικασία των ανθρώπων, που δραστηριοποιούνται στο δημόσιο χώρο μιας πόλης, πράγμα που συντελεί στην τόνωση της συνεκτικότητάς τους, σε κοινωνικό επίπεδο και της μετατροπής τους σε «ενεργούς χρήστες» του χώρου. Μπορεί, συνεπώς, η αρχιτεκτονική να συμβάλλει στην ενεργοποίηση τόσο των ατόμων-χρηστών τού δημόσιου χώρου όσο και των ατόμων-πολιτών της κοινωνίας;

Αφορμή για αυτή την έρευνα αποτέλεσε, το φαινόμενο της αλλοίωσης του δημόσιου χαρακτήρα των χώρων, κομβικής σημασίας για τη σύγχρονη ελληνική πόλη. Συνέπεια αυτού, είναι η μη οικειοποίηση των δημόσιων χώρων από τους κατοίκους των πόλεων. Τέτοιοι χώροι είναι κυρίως οι πλατείες τοπικού ή υπερτοπικού χαρακτήρα και τα ελεύθερα αστικά κενά. Γίνεται αναζήτηση των αιτιών αυτού του φαινομένου, με αναγωγή σε ιστορικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Έτσι αναζητώνται οι τρόποι επαναπροσδιορισμού τής έννοιας του δημόσιου χώρου, όσον αφορά όχι μόνο τη χωρική του διάσταση αλλά και τη κοινωνικο-πολιτική του σημασία

Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι η εξής:

Αρχικά, επιλέγεται η διερευνήση της επικοινωνιακής διάστασης της αρχιτεκτονικής, καθώς αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο τής σχέσης τού ανθρώπου με το χώρο. Γίνεται σύγκρισή της, με την «γλώσσα», ως το κατ'εξοχήν σύστημα επικοινωνίας. Ως βάση, χρησιμοποιείται η θεωρία του στρουκτουραλισμού, όπως εκφράστηκε από τον Κλοντ Λέβι-Στρός* και τον Έρμαν Χερτζμπεργκερ*. Η έρευνα στηρίζεται στην παραδοχή ότι, σε μια επικοινωνιακή σχέση υπάρχει ο πομπός, το μήνυμα και ο δέκτης και γίνεται μελέτη τού τρόπου πραγματοποίησης αυτής της σχέσης στην περίπτωση του χώρου. Όπως η γλώσσα έτσι και η αρχιτεκτονική μπορεί να καθορίσει και να καθοριστεί, να επιβάλει και να επιβληθεί. Να χρησιμοποιηθεί, συνεπώς, από διάφορα συστήματα, με σκοπό να επιφέρει κοινωνικές αλλαγές. Έτσι, μελετάται επιπλέον το κατά πόσο η αρχιτεκτονική μπορεί να είναι υπεύθυνη για την παραγωγή δημόσιων χώρων που αποτελούν χωρική έκφραση για πιο δημοκρατικές ή πιο αυταρχικές μορφές διακυβέρνησης, με σκοπό να ερευνηθεί ο κοινωνικός και πολιτικός της ρόλος. Μία τέτοια περίπτωση είναι η «οσμανοποίηση» του Παρισιού και το όραμα του Α. Σπέερ για τη πόλη του Βερολίνου. Τα εν λόγω παραδείγματα καταδεικνύουν ότι η αρχιτεκτονική διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην διατήρηση της εξουσίας τής εκάστοτε κυρίαρχης τάξης και ότι μπορεί και οφείλει να συμβάλει στην πολιτικοποίηση του ατόμου.

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στην εξέλιξη της μορφής τής πόλης και των δημόσιων χώρων που την απαρτίζουν. Η **μορφή** και η σημασία της, αποτελού

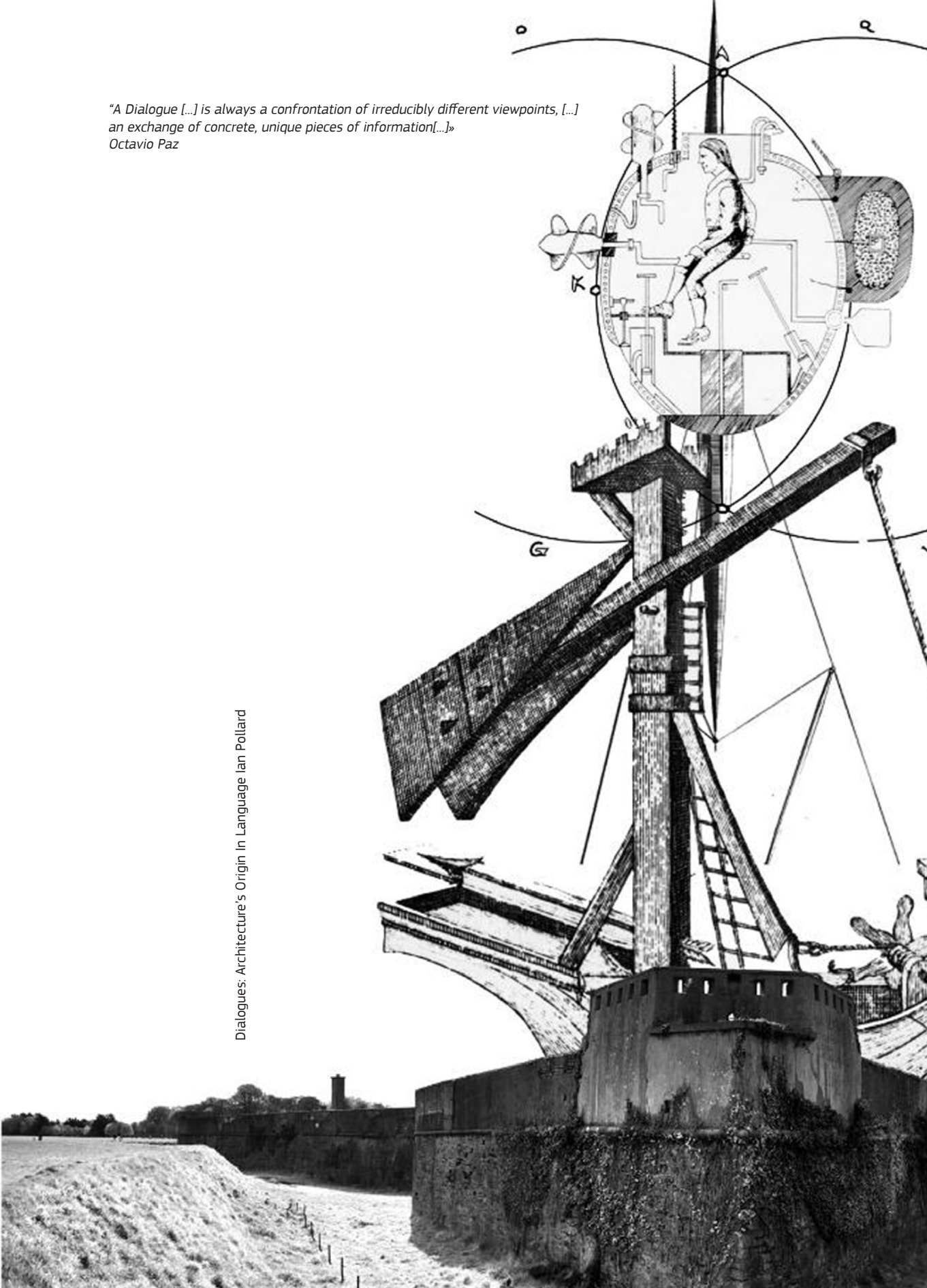
σε ανέκαθεν σημείο τριβής διάφορων φιλοσοφικών θεωριών και ένα από τα μεγαλύτερα ζητήματα έρευνας της αρχιτεκτονικής. Ακόλουθο της παραγωγής τής μορφής είναι η **ερμηνεία** της. Μελετώνται οι θεωρίες βάση των οποίων, το άτομο ερμηνεύει το περιβάλλον του. Αυτό γίνεται προκειμένου να κατανοηθούν οι τρόποι που τελικά το χρησιμοποιεί. Για τις μεθόδους τής ερμηνείας τού χώρου από το άτομο, η έρευνα βασίζεται στις ψυχαναλυτικές θεωρίες, των κοινωνικών αναπαραστάσεων του Σεργκέ Μοσκοβίντσι* και των αρχετύπων του Γκουστάβ Γιούνγκ*, στη θεωρία των νοπτικών χαρτών του Κέβιν Λιντς*, της «derīve» των καταστασιακών και φυσικά στον στρουκτουραλιστή αρχιτέκτονα Έρμαν Χερτζμπέργκερ. Από την ανάλυση των παραπάνω θεωριών βγαίνει το συμπέρασμα ότι η **πολλαπλότητα** των ερμηνειών συνιστά μία χωρική έκφραση με περισσότερες ελευθερίες για τους χρήστες και συνεπώς πιο εύκολα οικειοποιήσιμη.

Τέλος, επακόλουθο της ερμηνείας τής μορφής τού χώρου, είναι η έμφυτη τάση του ανθρώπου να κυριαρχήσει στο περιβάλλον του, ώστε να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσής του. Ο Τζόν Χαμπράκεν* παρουσιάζει το χώρο ως «μια μηχανή σε διαρκή κίνηση που ελέγχεται από τους χρήστες», μέσω της «άσκησης ελέγχου», ώστε να προσαρμοστεί στις ανάγκες του. Ερευνάται, λοιπόν, η έννοια της «συμμετοχής» ως τρόπος εμπλοκής του ατόμου στην επικοινωνιακή σχέση της παραγωγής χώρου είτε ατομικά είτε συλλογικά, κάτι που μπορεί να συντελέσει στην κοινωνικοποίησή του. Ο καθορισμός του χώρου από το χρήστη μπορεί να επιτευχθεί με δύο τρόπους:

- α) με τη «συμμετοχή» του ατόμου στη σχεδιαστική διαδικασία παραγωγής του χώρου και ίσως ακόμα και στη διαδικασία κατασκευής του
- β) με την επέμβαση του χρήστη στο χώρο μετά την κατασκευή. Έτσι τον προσαρμόζει στις εκάστοτε ανάγκες και επιθυμίες του, όπως αυτές μεταβάλλονται με το χρόνο.

"A Dialogue [...] is always a confrontation of irreducibly different viewpoints, [...] an exchange of concrete, unique pieces of information[...]"
Octavio Paz

Dialogues: Architecture's Origin In Language Ian Pollard

Η ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΩΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΔΟΜΕΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στην γλώσσα ως δομή. Σύμφωνα με τους στρουκτουραλιστές, η γλώσσα προσφέρει κίνητρο στους χρήστες, μέσω του γραπτού ή προφορικού λόγου, να την διαμορφώσουν. Υποδεικνύεται συναφή κατεύθυνση για την αρχιτεκτονική, η οποία θεωρείται επικοινωνιακό σύστημα που βρίσκει, όπως η γλώσσα, την ταυτότητά του μέσω της χρήσης.

Η ανθρώπινη ύπαρξη απαρτίζεται από επικοινωνιακές σχέσεις. Αυτές αποτελούν αναγκαία συνθήκη αλληλεπίδρασης των μελών μιας κοινωνίας και, συνθήτως, διέπονται από την προσπάθεια αύξησης επιρροής, καθορισμού συνειδήσεων, δηλαδή κυριαρχίας¹ του ενός στο άλλο. Τόσο η γλώσσα όσο και η αρχιτεκτονική, ως δομές, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από πολιτικούς φορείς με διάφορους σκοπούς, γιατί και αποτελούν πολύ σημαντικά όργανα για την κοινωνία.

1. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ο όρος χρησιμοποιείται προκειμένου να υποδηλώσει ανεξαρτησία και αυτονομία στις σχέσεις του ενός κράτους με τα άλλα.

2. ΓΛΩΣΣΑ: συνόλο λέξεων του προφορικού και γραπτού λόγου

Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ². Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΩΣ «ΓΛΩΣΣΑ»³

«Όποιος μιλάει για άνθρωπο μιλάει για γλώσσα και όποιος μιλάει για γλώσσα σημαίνει ότι μιλάει για την κοινωνία».

Κλοντ Λεβί-Στρος

3. «ΓΛΩΣΣΑ»: αναφέρεται με την έννοια της καθολικής ικανότητας συμβολισμού και επικοινωνίας, σημειωτικό σύστημα

Το βασικότερο στοιχείο πραγμάτωσης των επικοινωνιακών σχέσεων είναι η χρήση ενός κώδικα επικοινωνίας, δηλαδή μιας «γλώσσας». Μέσω της επικοινωνίας καθίσταται δυνατή η συνύπαρξη ατομικημάτων, διαμορφώνονται και εκφράζονται οι ανθρώπινες σχέσεις, δομούνται οι κοινωνίες.

Η επικοινωνία μπορεί να οριστεί, ως η διαδικασία αποστολής ενός μηνύματος από έναν πομπό σε έναν δέκτη, χρησιμοποιώντας ένα μέσο-κώδικα-γλώσσα επικοινωνίας. Ο πομπός μεταβιβάζει πληροφορίες, σκέψεις, ή συναισθήματα στον δέκτη, με στόχο να ενεργήσει πάνω του ώστε να προκαλέσει γέννηση ιδεών, πράξεων ή συναισθημάτων και σε τελική ανάλυση να επηρεάσει την κατάστασή του και τη συμπεριφορά του. Η επικοινωνία εντοπίζεται στα πρώτα στάδια της ανθρώπινης ύπαρξης ως ανάγκη έκφρασης και συνεπώς επιβίωσης. Είναι συνυφασμένη με την εξέλιξη του ανθρώπινου είδους. Από τον άνθρωπο των σπηλαίων που ζωγράφιζε στους βράχους, έννοιες όπως η αναπαραγωγή και η γονιμότητα, μέχρι τον σημερινό χρήστη του διαδικτύου ως τρόπο ζωής, η επικοινωνία διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο καθώς ολόκληρη η καθημερινότητα στηρίζεται σ' αυτήν.

Η γραπτή και ομιλούμενη επικοινωνία πραγματοποιείται με τη χρήση της γλώσσας ως ένα συλλογικό όργανο μίας ομάδας, που τη χρησιμοποιεί με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι αναγνωρίσιμος στον ακροατή. *«Η γλώσσα, είναι το μοναδικό ανθρώπινο αυτό φαινόμενο, η μελέτη του οποίου οδηγεί στην καλύτερη προσέγγιση και βαθύτερη κατανόηση της ανθρώπινης ψυχολογίας και σκέψης»⁴*

4. Νόαμ Τσόμσκι_ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ

Η παραγωγή χώρου, αποτελεί μία επικοινωνιακή διαδικασία και παραγματοποιείται κυρίως μέσω της αρχιτεκτονικής. Όπως σε κάθε επικοινωνία, έτσι και σ' αυτή είναι εμφανής η τάση «κυριαρχίας» μέσω της μετάδοσης του μηνύματος. Γίνεται προσπάθεια μεταφοράς του μηνύματος από τον πομπό στο δέκτη μέσω της παραγόμενης μορφής. Συνεπώς ο πομπός, μπορεί να παραλληλιστεί με τον αρχιτέκτονα, ο οποίος κατασκευάζει το μήνυμα, κατά τη διάρκεια της αρχιτεκτονικής διαδικασίας. Το μήνυμα ταυτίζεται με το προϊόν της διαδικασίας, δηλαδή με τη παραγόμενη μορφή του χώρου. Ο δέκτης είναι ο εκάστοτε χρήστης που λαμβάνει το μήνυμα και απαντά με τον τρόπο χρήσης. Τέλος το μέσο, δηλαδή η «γλώσσα» επικοινωνίας, αντιπαραβάλλεται με την αρχιτεκτονική. Σε αυτή την επικοινωνία συνυπάρχει το εφήμερο της ομιλίας, με το μόνιμο του γραπτού λόγου καθώς και την αφηγηματικότητα μιας γλώσσας.

Η πραγματοποίηση αυτής της σχέσης μπορεί να αναπαρασταθεί γραφικά ως εξής:

αρχιτέκτονας--> χώρος --> χρήστης

talk in gray by cocob

claud levis strauss, Tristes Tropiques

ΟΜΙΛΙΑ

Κατά τη σύγκριση μεταξύ κοινωνιών, ο Λεβί-Στρος εντόπισε, παρά τις διαφορές τους, κοινά σχήματα που χαρακτήρισε ως «πολιτισμικές σταθερές». Επί παραδείγματι, διερευνώντας τον τρόπο επικοινωνίας διάφορων φυλών του πλανήτη, ισχυρίζεται ότι ανακάλυψε το κλειδί της λειτουργίας του ανθρώπινου νου. Η «άγρια σκέψη», η οποία λειτουργεί χωρίς τεχνικά βοηθήματα (γραφή κ.λπ.) αλλά αυθόρμητα μέσω της ομιλίας, δομείται εκ των ενόντων μέσω του μαστορέματος (bricolage)⁵, μιας «ιδιότυπης τέχνης που μαθαίνει κανείς συχνά χωρίς να το καταλαβαίνει»⁶.

Ο Φερντινάντ ντε Σωσσύρ* μελέτησε πρώτος τη «γλώσσα» ως ένα σύνολο σχέσεων και στοιχείων. Ως μία **δομή** που μπορεί να συναρμολογείται ανάλογα με το συνδυασμό αυτών των στοιχείων, κατά την ομιλία. Σύμφωνα με τον Νοάμ Τσόμσκι*, αυτή η γλωσσική δομή είναι έμφυτη, «είναι κοινή για όλους τους ανθρώπους και ερμηνεύει τα κοινά βασικά χαρακτηριστικά όλων των γλωσσών». Έτσι αποδεικνύεται η εύκολη «κατάκτηση» της γλώσσας από τα παιδιά.

*«Η ικανότητα του ανθρώπου να παράγει και να κατανοεί ασύλληπτο για τον ανθρώπινο νου αριθμό προτάσεων είναι έμφυτη, και μας οδηγεί βάσιμα στην υπόθεση για την ύπαρξη γλωσσικών καθολικών, γενικευμένων δομών και περιορισμών στους οποίους υπακούουν όλες οι φυσικές γλώσσες, παρά την παρατηρούμενη τεράστια τυπολογική ποικιλία τους».*⁷

Ο Φ.ντε Σωσσύρ έκανε πρώτος τη διάκριση μεταξύ της γλώσσας, υπό τη μορφή τού γραπτού ή προφορικού λόγου (langue) και της ομιλίας, δηλαδή της κουβέντας (parole). Κατά τους στρουκτουραλιστές η «γλώσσα» είναι ένα συλλογικό δεδομένο, μία «πολιτισμική σταθερά» το οποίο είναι αποτέλεσμα ενός γενετικά καθορισμένου προγραμματισμού του ανθρώπου. Ενώ, η ομιλία προκύπτει ως συνδυασμός τής γραμματικής δομής τού συντακτικού πλαισίου και της αλληλουχίας λέξεων μέσω της τέχνης του bricolage.

Συνεπώς η ομιλία δεν αποτελεί μια σταθερή έκφραση της γλώσσας. Κάθε πρόταση αντλεί τη σημασία της από τις λέξεις που την αποτελούν αλλά και κάθε λέξη παίρνει σημασία μέσα στην πρόταση. Η ίδια η γλώσσα ως συλλογική δομή επηρεάζεται και διαμορφώνεται κατά την ομιλία. Οι λέξεις που σε πρώτη φάση είναι απλά γραμματικά ονόματα ή υποδηλώσεις μπορούν να αυτοαναιρεθούν μέσα στην πρόταση, αποκτώντας διαφορετικό νόημα σχετικό ή παντελώς άσχετο με την αρχική τους σημασία. Κατόπιν «οι λέξεις αποκτούν νέες ηχητικές σημασίες αλλά και ρίζες για διαφορετικές λέξεις»⁸.

Καθετί που εκφράζεται στον προφορικό λόγο είναι υποσύνολο της δομής που αντιπροσωπεύει η «γλώσσα». Ο Χέρτμπεργκερ αναφέρει πως «η ομιλία δεν είναι μία σταθερή έκφραση της γλώσσας, αλλά η γλώσσα επηρεάζεται από τον προφορικό λόγο και με τον καιρό αλλάζει κάτω από αυτή τη διαρκή επίδραση. Η γλώσσα όχι μόνο καθορίζει την ομιλία αλλά και καθορίζεται από αυτή, σχετίζονται μεταξύ τους διαλεκτικά»⁹.

Ο τρόπος με τον οποίο ο πομπός επιλέγει να κατασκευάσει το μήνυμα, οι λέξεις δηλαδή που διαλέγει προκειμένου να γίνουν προτάσεις, μπορεί να «αντιστοιχηθεί» με την αρχιτεκτονική διαδικασία. Ο αρχιτέκτονας έχοντας επιλέξει

5. BRICOLAGE: Όρος που χρησιμοποιήθηκε από τον Λεβί-Στρος για να παρομοιαστεί με την πρωτόγονη σκέψη, με την «επιστήμη τού συγκεκριμένου» θεωρώντας ότι το πλεονέκτημά της έναντι της συμβατικής επιστήμης είναι πως συνδυάζει τις πληροφορίες κατά πολλούς και διαφορετικούς τρόπους – όπως κάνουν οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

7. όπως 4

6. Σταυρος Σταυρίδης,
ΑΠΟ ΤΗ ΠΟΛΗ ΘΕΟΝΗ ΣΤΗ
ΠΟΛΗ ΣΚΗΝΗ

8. όπως 4

9. Herman
Hertzberger, ΜΑΘΗΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

συνθετικές αρχές, τα υλικά και τα μέσα, δομεί το χώρο δημιουργώντας ένα ερέθισμα για τους μελλοντικούς χρήστες. Το μήνυμα, δηλαδή το ερέθισμα, αξιοποιείται μέσω της χρήσης του χώρου. Ο τρόπος με τον οποίο θα χρησιμοποιηθεί ο χώρος αξιολογεί, εν μέρει την αρχιτεκτονική αποτελώντας ένα δημιουργικό μέρος της επικοινωνιακής σχέσης.

Η μορφή ενός χώρου αποτελεί μια έκφραση της δομής της αρχιτεκτονικής, η οποία δεν είναι σταθερή. Διαφέρει ανάλογα με τις σχεδιαστικές επιλογές, τη χρήση και μπορεί να έχει πολλαπλές εκφράσεις, ακριβώς όπως οι μορφές που παίρνει η γλώσσα μέσω της ομιλίας. Η θεώρηση της γλώσσας και της αρχιτεκτονικής ως δομές, εκ πρώτης όψεως τις κάνει να φαντάζουν άκαμπτες και σκληρές. Ενώ συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Πρόκειται για δόμες που δεν στέκουν «μόνες» με δεδομένη μορφή και περιεχόμενο, αλλά ουσιαστικά για υποδομές που περιμένουν να πάρουν ερμηνεία, μορφή, περιεχόμενο.

ΚΕΙΜΕΝΟ: Ο «ΘΑΝΑΤΟΣ» ΤΟΥ ΣΥΠΡ ΑΦΕΑ

10. ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ:

κλάδος της γλωσσικής επιστήμης που εξετάζει την σημασιολογική δομή της/μιας γλώσσας

11. ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ Ή

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ: η μελέτη των σημείων και των συστημάτων σημασιοδότησης

12. ΑΠΟΔΟΜΗΣΗ:

όρος της φιλοσοφίας, της λογοτεχνικής κριτικής, και των κοινωνικών επιστημών που ήρθε στη δημοσιότητα μέσω της χρήσης του από το φιλόσοφο Ζακ Ντεριντά κατά τη δεκαετία του '60. Με τον όρο "αποδόμηση" εννοείται η λεπτομερής ανάλυση κειμένων με στόχο την υπόδειξη ότι κάθε δεδομένο κείμενο, αντί να είναι ένα ενωμένο όλο, έχει αδιάλλακτα αντιφατικά νοήματα.

Υφίσταται διαφορά μεταξύ της γλώσσας, γραπτής και ομιλουμένης. Η γλώσσα είναι μέσο επικοινωνίας ενώ το κείμενο είναι περιεχόμενο ή νόημα. Η αρχιτεκτονική είναι μέσο επικοινωνίας και συνάμα περιεχόμενο και νόημα. Οπότε, σύμφωνα με τη γλωσσική ορολογία αυτό το νόημα απαρτίζεται από σημασιολογία¹⁰ και σημειωτική¹¹. Η «γλώσσα» ως ικανότητα συμβολισμού και η αρχιτεκτονική ως «γλώσσα» έχουν σημασιολογική και σημειωτική δύναμη. Η πρώτη αναφέρεται στη δομή και στον μη μιμητικό τους χαρακτήρα. Ενώ η δεύτερη εντοπίζεται στο πώς τα άτομα αποδίδουν, αποκωδικοποιούν και ανταλλάσσουν σημασίες και νοήματα.

Ένας από τους πρώτους παραλληλισμούς της «γλώσσας» με την αρχιτεκτονική, έγινε από τον Λέον Μπατίστα Αλμπέρτι* στο έργο του *De Re Aedificatoria*. Ο Αλμπέρτι συνέκρινε τα απομεινάρια της αρχαίας αρχιτεκτονικής με τμήματα από κλασσικά κείμενα. Το συμπέρασμα του είναι ότι η αρχιτεκτονική είναι μία «γλώσσα», της οποίας τα απομεινάρια μπορούν να ανασυσταθούν με διάφορους τρόπους, ώστε να αποδίδουν πληθώρα ερμηνειών.

Μεταγενέστερα, στην ίδια κατεύθυνση, ο Μπερνάρ Τσουμί* εξισώνει την αρχιτεκτονική με τη «γλώσσα», θεωρώντας πως η γλώσσα και η αρχιτεκτονική είναι μια σειρά από θραύσματα τα οποία συγκροτούν μια πραγματικότητα. Θραύσματα της γλωσσάς (γραμματική, προτάσεις, λέξεις) και της αρχιτεκτονικής (τμήματα τοίχων, δωματίων, δρόμων), όχι με την έννοια της αποσύνθεσης της ολότητας, αλλά με την έννοια της αποδόμησης¹² μιας συγκεκριμένης μορφής και την εισαγωγή της πολλαπλότητας των ερμηνειών στη διαδικασία.

Στην έρευνά του, για τη θεωρία και την εφαρμογή του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, ένας από τους πρώτους αποδομιστές αρχιτέκτονες, ο Πίτερ Άιζενμαν*, εφευρίσκει μια «κειμενική» αρχιτεκτονική. Διαβάζει «*το κτίριο ως κείμενο, ενώ ερμηνεύει την αρχιτεκτονική ως γλώσσα και την αρχιτεκτονική πρακτική ως αναπαράσταση ιδεών*». Η αναφορά εδώ γίνεται για τις αναλογίες των βασικών στοιχείων της αρχιτεκτονικής (υλικά, στολίδια, ατομικά μέρη), και των βασικών γλωσσικών μερών (λέξεις, γραμματική). Υπάρχουν κοινά ανάμεσα

son of man, Rene Magritte

Χαρακτηριστικό των έργων του Magritte είναι ότι δε σχετίζεται το έργο με τον τίτλο. Ο θεατής είναι και αναγώστης παράλληλα.

death of the author, Ghazaleh Ghazanfari

στην αρχιτεκτονική σύνθεση και στο γραπτό λόγο ως προς την ιδιότητά τους να δημιουργούν σημεία.

Με σημείο εκκίνησης τη γραφή (το γραπτό σημείο), ο Ντεριντά* αμφισβητεί την ιδέα μιας παγιωμένης δομής (του λόγου και συνεπώς του κόσμου). Εκφράζει την πεποίθηση ότι δεν υπάρχει καμία δομή ή κέντρο, καμία μονοσήμαντη σημασία. Η έννοια μιας άμεσης σχέσης μεταξύ σημαίνοντος και σημαινομένου της μορφής με το περιεχόμενο αναιρείται.

Κατά την ανάγνωση ενός κειμένου, για παράδειγμα, δεν γίνεται καθολική αναπαράσταση του σημαίνοντος, αλλά πυροδοτείται ένα άλλο σημαίνον, μια διαφορετική ερμηνεία που σχετίζεται με τον αναγνώστη. Ο Ρολάν Μπαρτ* θεωρεί ότι «η περιπέτεια της γραφής ουσιαστικά αρχίζει αφού ο συγγραφέας έχει τελειώσει με το κείμενό του» και ότι «δεν υπάρχει μία ανάγνωση ενός λογοτεχνικού έργου, αλλά πολλές- ισάριθμες των αναγνωστών που το έχουν διαβάσει»¹³.

Ο Μπαρτ λέει ότι «ο αναγνώστης δεν είναι πια παθητικός καταναλωτής, είναι το σημείο στο οποίο συναντώνται όλοι οι δρόμοι που ξεκινούν από το κείμενο», έτσι γίνεται **ενεργητικό μέλος της πράξης της «ανάγνωσης»**. Ο κάθε αναγνώστης μπορεί να προσδιορίσει τους δικούς του δρόμους και άρα να οδηγηθεί σε διαφορετική ερμηνεία. Αυτή είναι και η λογική του ενεργητικού ρόλου του αναγνώστη.

«Η γλώσσα είναι εκείνη που μιλά και όχι ο συγγραφέας. Ένα κείμενο είναι καμωμένο από πολλαπλές γραφές, προερχόμενες από καμπόσες «κοιλοτύρες». Υπάρχει ένας χώρος όπου η πολλαπλότητα αυτή συναθροίζεται, και ο χώρος αυτός δεν είναι ο συγγραφέας, όπως έλεγαν ως τώρα είναι ο αναγνώστης»¹⁴.

Ο αναγνώστης παρουσιάζεται, ως ο χώρος όπου εμφανίζονται όλες οι αναφορές που συνιστούν τη γραφή. Το σημαντικό σε αυτή τη διαδικασία ερμηνείας είναι η κατανόηση της πολλαπλότητας η οποία συνιστά το κείμενο. Σπάει η γραμμικότητα του κειμένου. Δεν υπάρχει αρχή-μέση-τέλος, αλλά παύσεις, διακοπές, μια ανάγνωση αποσπασματική που μπορεί να σε πάει από το ένα στο άλλο χωρίς η ακολουθία που επιλέγει κανείς να είναι αναγκαία ή προαπαιτούμενη¹⁵. «Η ενότητα ενός κειμένου δε βρίσκεται στην προέλευσή του αλλά στον προορισμό του. Για να αποδώσουμε στη γραφή το μέλλον της, πρέπει να αντιστρέψουμε το μύθο της: η γέννηση του αναγνώστη πρέπει να εξαγοραστεί με το θάνατο του συγγραφέα»¹⁶.

13. Roland Barthes
ΕΙΚΟΝΑ-ΜΟΥΣΙΚΗ-
ΚΕΙΜΕΝΟ

14. όπως 12
15. Αυτή αντιστοιχεί ουσιαστικά στο «υπερκείμενο» (όρος που επινόησε το 1960 ο Θιοντόρ Νέλσον, προφητεύοντας τους υπερσυνδέσμους του διαδικτύου): το κείμενο μέσα στο κείμενο, που παραπέμπει σε ένα άλλο κείμενο, τη γραφή που πολλαπλασιάζεται εις το διπnekές, ένα κείμενο ανοικτό σε αναγνώσεις τόσες όσες και τα υποκείμενα της ανάγνωσης.

16. Roland Barthes,
ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

ΑΦΗΓΗΣΗ

17. Architecture and
language-Constructing
identity in european
architecture

«Ο ισχυρισμός του Chomsky ότι οι καθολικές γραμματικές δομές που είναι κοινές στην ανθρώπινη γλώσσα μπορούν να επεκταθούν και στην αρχιτεκτονική: όλοι οι κατασκευασμένοι σκελετοί κτιρίων συνίστανται από πρότυπα».¹⁷

Η αρχιτεκτονική είτε ως δομή είτε ως σημειωτικό σύστημα έχει την ικανότητα να μεταδίδει μηνύματα που σχετίζονται με τη μορφολογική αναπαράσταση και τη χωρική εμπειρία. Μέσω της ομιλίας, της γραφής και ανάγνωσης ενός κειμένου, υπάρχει αφηγηματικότητα. Είναι μία διεργασία που στη πρώτη περίπτωση «δίνει ταυτότητα» στον ομιλητή, ενώ στη δεύτερη ετεροπροσδιορίζει τον αναγνώστη. Και οι δύο περιπτώσεις είναι «ενεργητικές» διαδικασίες. Η αφηγηματικότητα της αρχιτεκτονικής εντοπίζεται τη στιγμή που ο χρήστης ή ο επισκέπτης ενός χώρου εισδύει σε μία «χωρική» αφήγηση.

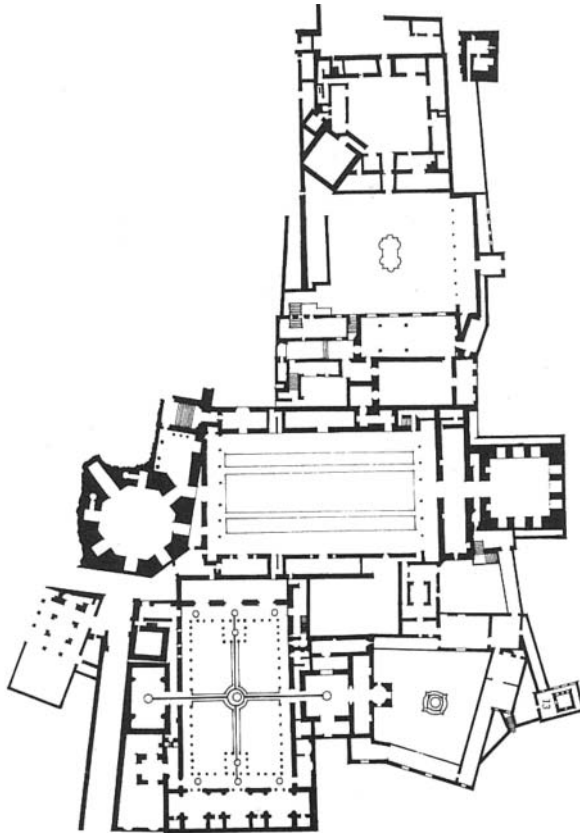
Η χωρική αφήγηση μπορεί όπως η ομιλία και η ανάγνωση να είναι μία ενεργητική πράξη. Ο Κρίστοφερ Αλεξάντερ* επινοεί μια δημιουργική θεώρηση του χώρου από το άτομο, το οποίο μέσω αυτής μπορεί να υπάρξει ως «ομιλητής, συγγραφέας, αναγνώστης, πομπός-δέκτης, αφηγητής, χρήστης».

Έχοντας ως δεδομένο την ιδιότητα της γλώσσας να αποτελεί δυνατότητα για τον άνθρωπο να διαλέγει τις λέξεις ώστε να εκφραστεί, δομώντας προτάσεις, ο Αλεξάντερ επινοεί ένα είδος αυτοματοποιημένης χωρικής «γλώσσας». Η γλώσσα των προτύπων (pattern language) αρθρώνεται από ένα σύνολο προτύπων (patterns) που συνδυαζόμενα με πολλαπλούς τρόπους, χρησιμοποιούνται στο σχεδιασμό του χώρου. Τα πρότυπα αποτελούν τις μονάδες μίας γλώσσας και το καθένα από αυτά αντιστοιχεί σε ένα πρόβλημα σχεδιασμού. Στη «γλώσσα των προτύπων» διακρίνονται ενότητες λεξικού χαρακτήρα, κανόνες εφαρμογής που θα μπορούσαν να παραλληλιστούν με απλούς γραμματικούς κανόνες και τέλος διατυπώσεις ιδεολογικού περιεχομένου. Κάνοντας χρήση αυτής της γλώσσας οι αρχιτέκτονες και οι χρήστες «μιλούν» ώστε να παράγουν οι ίδιοι το χώρο.

Μεταξύ της «γλώσσας των προτύπων» και του «σχεδιασμού» ισχύει ο ίδιος συσχετισμός που χαρακτηρίζει και ξεχωρίζει τη γλώσσα (langue) από την ομιλία (parole) που αναφέρθηκε πιο πάνω.

Christopher Alexander's, patterns

Partial Plan of the Alhambra, Granada, Spain

Hitler at Nazi party rally, Nuremberg, Germany

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

«Ο χώρος είναι ένα πολιτικό όργανο, χειρισμένο με σκοπιμότητα. Είναι ένα μέσο στα χέρια κάποιου, ατομικό ή συλλογικό, δηλαδή μιας εξουσίας (πχ ενός κράτους), μιας κυρίαρχης τάξης (της αστικής τάξης) ή μιας ομάδας που μπορεί να αντιπροσωπεύει ολόκληρη την κοινωνία...»¹⁸.

18. Henry Lefebvre, TO ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ-Ο ΧΩΡΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η γλώσσα και η αρχιτεκτονική, ως επικοινωνιακά μέσα, δεν είναι κοινωνικά αθώα. Αποτέλεσαν, ανέκαθεν, πολιτικά μέσα της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης, για να διατηρήσει την εξουσία. Η καταδυναστευτική γλώσσα καθώς και η ανάλογη μετατροπή τού χώρου είναι από τα πιο σημαντικά όργανα στα χέρια απολυταρχικών καθεστώτων, ώστε να χειραγωγήσουν τις μάζες και να οδηγηθούν στην εξουσία.

Ο εξουσιαστικός λόγος έχει συγκεκριμένο τρόπο οργάνωσης. Κάνει χρήση συγκεκριμένης γραμματικής και επιλογή στοχευμένων λέξεων καθώς και συντακτικού πλαισίου. Διακρίνεται από την χρήση τυποποιημένου γλωσσικού κώδικα που περιορίζει τις περαιτέρω ερμηνείες και αποσκοπεί στην στήριξη των δομών τού πολιτικο-οικονομικού συστήματος. Αυτό συμβαίνει διότι η γλώσσα δεν είναι σε καμιά περίπτωση ουδέτερη. Κάθε γλωσσική ανταλλαγή εκτός από σχέση επικοινωνίας, λέει ο Πιέρ Μπουρντιέ*, «είναι μια οικονομική ανταλλαγή [...], η οποία είναι ικανή να προσπορίσει ένα ορισμένο κέρδος, υλικό ή συμβολικό».

Η τροποποίηση του χώρου των πόλεων, υπήρξε ανέκαθεν ισχυρό μέσο επικράτησης της κυρίαρχης τάξης. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η επιβίωση είναι ζήτημα κυριαρχίας. Η ανθρώπινη επιβίωση στηρίζεται στην επικράτηση της μιας κοινωνικής τάξης σε βάρος της άλλης. Ο χώρος αποτελεί το σκηνικό πραγματοποίησης αυτής της «πάλης» και η αρχιτεκτονική που καθορίζει το χώρο, υπό το πέπλο τής κατοχής της γνώσης, αποτελεί βοηθητικό μέσο δηλαδή «όπλο» συνήθως στα χέρια των ισχυρών.

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΝΑΖΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ: ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

«Αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο η έκφραση ιδεών με υλικά, αλλά είναι η έκφραση της ιδεολογίας και των πεποιθήσεων μιας κοινότητας. Είναι υποταγμένη στη δύναμη, το μεγαλείο και τη δόξα ενός μεγάλου άνδρα ή ηγεμόνα»

Αδόλφος Χίτλερ

Τα φασιστικά καθεστώτα που έχουν πάρει την εξουσία πραξικοπηματικά, δεν αρκούνται στο να θεμελιώσουν βίαια την κυριαρχία τους. Ταυτόχρονα χρησιμοποιούν και άλλα μέσα θεατρικής ανάδειξης της υπεροχής τους και εξασφάλισης της διάρκειάς τους στην εξουσία. Κατασκευάζουν συνεπώς το χώρο ως σκηνικό σε δραστηριότητες που θα νομιμοποιήσουν και θα αναδείξουν την επικράτησή τους.

Το όραμα του Χίτλερ για την πόλη τού Βερολίνου εκφράστηκε μέσω του αρχιτέκτονα του, Άλμπερτ Σπέερ. Στόχος ήταν να γίνει η πόλη τού Βερολίνου μια παγκόσμια πρωτεύουσα για να εκφράσει μέσω της επιβλητικής πολεοδομίας και αρχιτεκτονικής, το αγέρωχο ναζιστικό καθεστώς. Το 1938 αρχίζει η ανακατασκευή τού Βερολίνου στην πρωτεύουσα του Ράιχ, με την ονομασία «Germania». Ο πυρήνας των σχεδίων αυτών είναι ο λεγόμενος άξονας Βορρά-Νότου, ο οποίος θα τέμνει το μεγάλο άξονα Ανατολής-Δύσης σε ορθή γωνία. Στο κέντρο τού άξονα σχεδιάζεται να χτιστεί η «Μεγάλη Αίθουσα του Έθνους», με πάνω από 300 μέτρα ύψος και χωρητικότητα 180.000 άτομα. Περίπου τέσσερα χιλιόμετρα νότια θα κατασκευαζόταν η αψίδα τού θριάμβου του Χίτλερ, προβλεπόμενη να γίνει εννιά φορές μεγαλύτερη από την Αψίδα τού Θριάμβου στο Παρίσι.

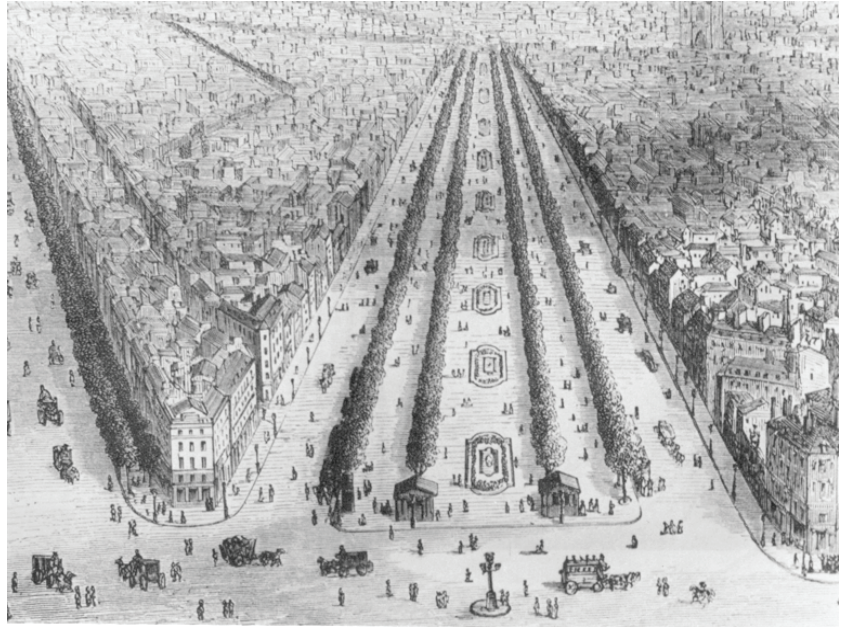
Το σχέδιο για την αναμόρφωση του Βερολίνου βασίστηκε σε ρωμαϊκές σχεδιαστικές αρχές, συναφείς με αυτές του φασιστικού καθεστώτος της Ιταλίας. Η αρχιτεκτονική τού δικτατορικού καθεστώτος της Γερμανίας, έπρεπε να απεικονίζει τη ιδεολογία του ναζισμού. Έτσι, παραδείγματος χάριν, το πολύ μεγάλο μέγεθος των κτιρίων αποσκοπούσε στην κατάδειξη της γερμανικής δύναμης σε ξένους πολιτικούς. Επίσης σκοπός ήταν να αισθανθεί ο πολίτης ως ένα μικρό και ασήμαντο μέρος τού συνόλου και να ενσωματωθεί στο περιβάλλον του. Ο Σταύρος Σταυρίδης* αναφέρει: «Ο χώρος είναι απόλυτη αλλοτρίωση, όταν ο άνθρωπος γίνεται στοιχείο τού περιβάλλοντος, όταν ενσωματώνεται στο σκηνικό τής τελετής δεν υπάρχει πια ως ατομικότητα».

Στις επικοινωνιακές σχέσεις είναι σημαντικό να υπάρχει σεβασμός στις ετερότητες που αντιπροσωπεύονται από τον πομπό και το δέκτη, τον αρχιτέκτονα και το χρήστη. Η εξομίωση μέσω της επικοινωνίας καθιστά μη αναγνωρίσιμες τις οντότητες και συνεπώς τις εξαυλώνει. «Όταν η ολοκληρωτική επικοινωνία με τον άλλον επιτυγχάνεται πλήρως», αναφέρει ο Λεβί-Στρος, «αργά ή γρήγορα υπογράφεται η καταδίκη και της δικής μου και της δικής του δημιουργικότητας».

Germania, Speer A.

αλλαγές του Οσμάν στο Παρίσι

μετά

πριν

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΣΤΗΝ «ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ»²²:

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ

«Ο χώρος στα χέρια της κυρίαρχης τάξης είναι όργανο με διάφορους σκοπούς: να διασκορπίσει την εργατική τάξη, να τη μοιράσει σε καθορισμένους τόπους, - να οργανώσει τις διάφορες ροές, υποτάσσοντάς τις σε θεσμικούς κανόνες-, να υποτάξει επομένως το χώρο στην εξουσία - να ελέγξει το χώρο και να διοικήσει τεχνοκρατικά ολόκληρη τη κοινωνία, διατηρώντας τις καπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις».¹⁹

Η αστική ζωή της πρωτεύουσας της Γαλλίας μετά την εκβιομηχάνιση και αστεοποίησή της, βρίσκεται σε κοινωνική αναταραχή. Γύρω στο 1848, «οι εργάτες απειλούν τους νεόπλουτους, η δημοκρατία εργατικής προέλευσης εμψυχώνει την έξαρση επαναστατικής διαδικασίας»²⁰ η οποία απειλεί τα προνόμια της κυρίαρχης τάξης. Η αναμόρφωση της αστικής υποδομής του Παρισιού γίνεται επιτακτική, ώστε να αποφευχθεί η επαναστατική έξαρση.

Η κυρίαρχη τάξη χρησιμοποιεί την αρχιτεκτονική για να διατηρηθεί στην εξουσία, αναθέτοντας στον Βαρώνο Ωσμάν* τα δημόσια έργα το 1853. Ο Ωσμάν αντικαθιστά τους ελικοειδείς αλλά ολοζώντανους δρόμους του Παρισιού με μεγάλες λεωφόρους, τις ρυπαρές αλλά ζωντανές εργατικές συνοικίες με συνοικίες αστικοποιημένες και «αποστειρωμένες». Χαράζει τα γνωστά βουλεβάρτα, σχεδιάζει ανοιχτούς κενούς χώρους που έχουν ένα νόημα: να προβάλλουν τη δόξα και την ισχύ του κράτους που τους χωροθετεί, κάνοντας το έδαφος πρόσφορο για τη βία, που μπορεί να ασκηθεί σε αυτούς.

«Ο Haussmann γκρέμισε τις παλιές παρισινές παραγκουπόλεις, χρησιμοποιώντας τις δυνάμεις των απαλλοτριώσεων για υποτιθέμενο δημόσιο όφελος, κάνοντάς το στο όνομα της αστικής βελτίωσης και ανακαίνισης. Μηχανεύτηκε σκόπιμα την μετακίνηση μεγάλου κομματιού της εργατικής τάξης και άλλων απείθαρχων στοιχείων του κέντρου της πόλης του Παρισιού που αποτελούσαν απειλή για τη δημόσια τάξη και την πολιτική εξουσία»²¹.

Με αυτή την αστική ανάπλαση ο Οσμάν στέρησε από το χώρο την πληθότητα που του έδινε η καθημερινή παραμονή της εργατικής τάξης, αποδίδοντάς του μονοσήμαντη ερμηνεία που αποσκοπούσε κυρίως στην κατανάλωση.

22. Σύμφωνα με τη μαρξιστική ανάλυση, η κοινωνία αποτελείται από διάφορες τάξεις οι οποίες διαφοροποιούνται αντικειμενικά από τη σχέση που έχουν με τα μέσα παραγωγής. Στο οικονομικό σύστημα του καπιταλισμού η κυρίαρχη τάξη είναι η αστική. Κατέχει τα μέσα παραγωγής και με όργανο την φαινομενικά δημοκρατική πολιτική, ασκεί έλεγχο με απεχθείς όρους για την εργατική τάξη.

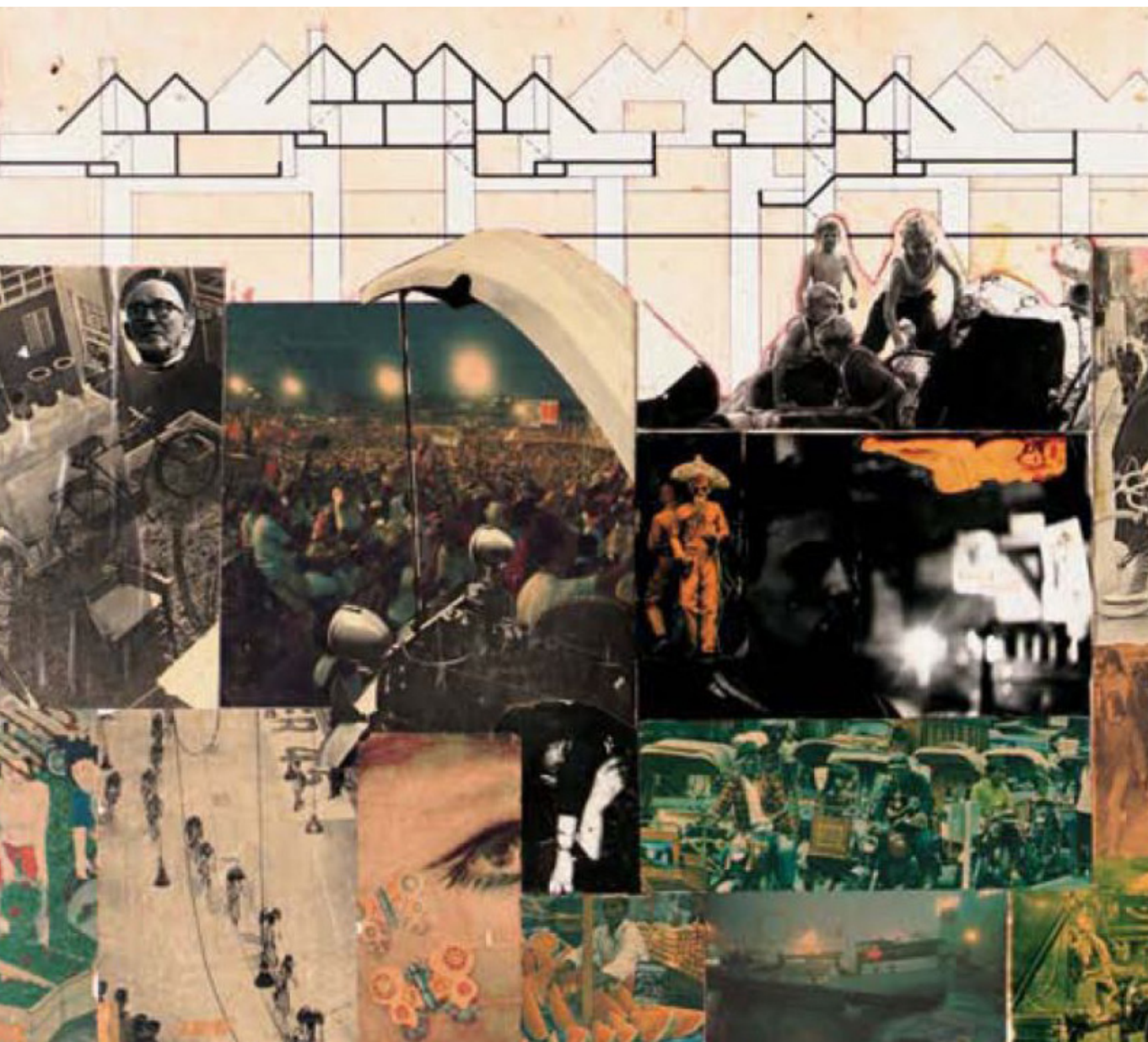
19. όπως 17

20. David Harvey, Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

21. όπως 17

COLLAGE OF KASBAH HOUSING PROJECT,
PIET BLOM, 1966-1973
STRUCTURALISM RELOADED

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΩΣ ΑΤΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ

Σε αυτό το κεφάλαιο, θα εξεταστεί η **μορφή**, ως ένα από τα αντικείμενα μελέτης της αρχιτεκτονικής, με σκοπό τη χρήση της, ως επί το πλείστον, από τον άνθρωπο. Η χρήση προϋποθέτει την **ερμηνεία** της μορφής και έτσι ενισχύεται η επικοινωνιακή διάσταση της αρχιτεκτονικής. Θα γίνει αναφορά στην εξέλιξη της μορφής της πόλης και του δημόσιου χώρου, ως αποτέλεσμα δυναμικής διαδικασίας επικοινωνιακών σχέσεων και ιστορικών παραγόντων. Η μορφή του χώρου αποτελεί σημείο αναφοράς, μια συλλογική δομή για το χρήστη, την οποία επεξεργάζεται ανάλογα με το αντίκρισμα που έχει πάνω του. Οι ατομικές ερμηνείες δίνουν νόημα στη συλλογική δομή του χώρου, μέσω της χρήσης. Η **πολλαπλότητα** στην ερμηνεία της μορφής, είναι αυτή που την κάνει ευέλικτη σε διαφορετικές χρήσεις και συνεπώς πιο άμεσα οικειοποιήσιμη από περισσότερους χρήστες.

Μεσαιωνική πόλη Craco, Ιταλία

αναγεννησιακή πόλη Παλαμάνοβα, Ιταλία

ΜΟΡΦΗ

Η παραγωγή τού χώρου θέτει στον αρχιτέκτονα το ζήτημα της δημιουργίας μορφής. Ο προσδιορισμός τής έννοιας τής μορφής και η ερμηνεία της, ενυπάρχει σε κάθε πτυχή τής ανθρώπινης δραστηριότητας. Η υλική υπόσταση της μορφής, δημιουργεί μια «δράση» η οποία προκαλεί στο άτομο ερεθίσματα και συνεπώς «αντίδραση».

Ο χώρος, μπορεί να χαρακτηριστεί ως σύνολο υλικών μορφών. Καθορίζεται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και την καθορίζει, καθώς αποτελεί το πεδίο δράσης της. Μέσω αυτής, ο χρήστης αντιλαμβάνεται το χώρο και του αποδίδει νόημα είτε ατομικά είτε συλλογικά.

Μια πόλη περιλαμβάνει κτισμένους και ελεύθερους χώρους, ιδιωτικές και δημόσιες περιοχές και σαφώς «στεγάζει» τις αστικές σχέσεις²³ που αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων που την κατοικούν. Οι δημόσιοι χώροι είναι ο τόπος που εμφανίζονται και αναπτύσσονται αυτές οι σχέσεις. Ο **δημόσιος χώρος** μπορεί να χαρακτηριστεί ως η περιοχή που περιβάλλει ιδιοκτησίες σε μια πόλη, «ο χώρος ανάμεσα στα κτίρια», όπως λέει ο Jan Gehl*. Δημόσιος χώρος είναι «ο χώρος όπου όλοι έχουμε δικαίωμα πρόσβασης, χωρίς εισοδηματικούς ή κοινωνικούς περιορισμούς. Είναι οι δρόμοι, οι πλατείες, τα πάρκα, οι παραλίες αλλά και η πρόσβαση στην ποιοτική γνώση, την ψυχαγωγία, τον πολιτισμό».²⁴

Οι πόλεις όπως και οι αστικές σχέσεις, αποτελούν ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο σύστημα που επηρεάζεται από τις κοινωνικές πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις. Το πιο σημαντικό βήμα στην ιστορία των πόλεων, το οποίο καθόρισε τη σημερινή τους μορφή, είναι η αποσύνθεση των μικρών βασιλείων (φέουδων) της φεουδαρχίας και η συγκρότηση των εθνικών κρατών του καπιταλιστικού συστήματος. Σύμφωνα με τον Α. Λαγόπουλο η ιστορία τής μορφής τής πόλης μπορεί να οριστεί ως εξής:

- α. οι προ-φεουδαρχικές πρωτο-πόλεις της αρχαιότητας,
- β. οι φεουδαρχικές (ή προ-βιομηχανικές πόλεις) του ευρωπαϊκού μεσαίωνα,
- γ. η καπιταλιστική (ή βιομηχανική) πόλη τής σύγχρονης περιόδου,
- δ. οι αμφιλεγόμενες πόλεις των μετα-καπιταλιστικών, μετα-μοντέρνων πόλεων τής σύγχρονης εμπειρίας.

Από το μεσαίωνα η διάπλαση των πόλεων έχει αλλάξει ριζικά δύο φορές. Αρχικά κατά την αναγέννηση, όπου έχουμε τη μετάβαση από την ελεύθερα διαμορφωμένη πόλη στην οργανωμένη σχεδιάσή της. Η πόλη μετατρέπεται σε έργο τέχνης και δίνεται εξαιρετική σημασία στη σχεδίαση των κτιριακών όψεων. Ο δημόσιος χώρος υποτιμάται αισθητά σε βάρος τής ομορφιάς και του μεγαλείου των κτιρίων.

Η Παλαμάνοβα είναι δείγμα αναγεννησιακής πόλης, χτισμένης από τον Scamozzi το 1593 βόρεια της Βενετίας. Έχει όλους τους δρόμους ίσου μήκους (14 μ) ανεξάρτητα από τη χρήση και τη χωροθέτηση τους, σε αντίθεση με τις μεσαιωνικές πόλεις που η κλίμακά τους είναι περισσότερο κοντινή σε αυτή του ανθρώπου. Η κεντρική πλατεία Piazza Grande έχει εμβαδό 30.000 τ.μ., κάτι που μπορεί να χαρακτηριστεί εκτός ανθρώπινης κλίμακας. Οι διαστάσεις ενός χώρου και μιας πόλης, όπως είδαμε και στην περίπτωση του Βερολίνου του

23. Νίκος Μπελαβίλας_ Καθηγητής αρχιτεκτόνων μηχανικών ΕΜΠ

24. Δημήτρης Τσακαλάκης: καθηγητής Πολυτεχνείου Κρήτης "Η πόλη και το σπίτι" Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 11.01.09

Σπεερ, είναι πολύ σημαντικός παράγοντας εξοικείωσης του ανθρώπου με το περιβάλλον του.

Στη συνέχεια η δεύτερη μεγάλη αλλαγή για τη μορφή των πόλεων είναι κατά την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης και της έντονης αστεοποίησης. Η πόλη είναι απότοκος της αστεοποίησης και υπάρχουν αρκετές θεωρίες που εξηγούν το αίτιο της εμφάνισής της. Υπάρχουν οι στρατιωτικές θεωρίες που θέλουν την πόλη το αποτέλεσμα της ανάγκης για προστασία. Θρησκευτικές θεωρίες, που αναζητούν τη δημιουργία πόλεων στην εμφάνιση ιερών τόπων, υπό τη διοίκηση του ιερατίου. Σύμφωνα με οικονομικές θεωρίες, ο παράγοντας ανάδυσης της πόλης είναι το περιφερειακό και το εμπόριο μεγάλων αποστάσεων. Οι άνθρωποι, ξεκίνησαν να συναντιούνται «σε ένα ανοικτό χώρο ανταλλαγής προϊόντων και τόπο συνάντησης που είχαν καθορίσει, αρχικά, γεωμετρικά»²⁵ καλύπτοντας έτσι, τις επικοινωνιακές και κοινωνικές τους ανάγκες. «Αυτή η οριοθετημένη επιφάνεια εξελίχθηκε σε συγκεκριμένο χώρο και μόνιμο σημείο συνάντησης για όλες τις εμπορικές συναλλαγές και με πρωταρχικές λαϊκές συνήθειες. Έτσι προέκυψε η αγορά. Στη συνέχεια, ξεκίνησε η εγκατάσταση δίπλα στην αγορά και δημιουργήθηκαν οι πρώτες πόλεις».²⁶

25. Ιωάννης

Δεσποτόπουλος

(1903-1992), καθηγητής

αρχιτεκτονικής Ε.Μ.Π.

26. όπως 24

27. «Η πολιτική του

καπιταλισμού επηρεάζεται

από τη διαρκή ανάγκη

να βρεθούν κερδοφόρα

πεδία για καπιταλιστική

παραγωγή και απορρόφηση

πλεονάσματος».

David harvey

Μεγαλύτερο θεωρητικό υπόβαθρο έχει η μαρξιστική οικονομική θεωρία βάση της οποίας η αιτία δημιουργίας της πόλης είναι το πλεόνασμα, δηλαδή το συσσωρευμένο κεφάλαιο, που αναζητά τρόπους επένδυσης.²⁷ Στη συνέχεια θα γίνει αναλυτική αναφορά στην εξέλιξη της μορφής της σύγχρονης ελληνικής πόλης με βάση την οικονομική θεωρία του Κάρλ Μαρξ*.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ: Η ΣΥΓ-

ΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

28. οικονομικό σύστημα του όπου η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, η διακίνηση προϊόντων και οι υπηρεσίες κατέχονται από ιδιώτες. Αυτοί αποτελούν την αστική τάξη, που με στόχο την αύξηση του κέρδους εκμεταλλεύεται την εργατική τάξη, παράγοντας υπεραξία (πλεόνασμα). Έτσι έχουμε διαστρωμάτωση της κοινωνίας σε οικονομικές τάξεις, οι οποίες προκειμένου να επιβιώσουν βρίσκονται σε διαρκή «πάλη».

Κατά τη βιομηχανική επανάσταση, έλαβαν χώρα οι σπουδαιότερες αλλαγές στην ιστορία των πόλεων, μεταβάλλοντας ριζικά τη μορφή τους, για να υποδεχτούν το οικονομικό και κοινωνικό σύστημα του καπιταλισμού²⁸. Κατασκεύαζοντας κοινωνικά, πολιτιστικά και ιδεολογικά τον σύγχρονο τρόπο ζωής. Στις αρχές του 19ου αιώνα υπήρξε τεράστια συσσώρευση κεφαλαίου και οικονομικό τέλμα στις αγορές. Αυτό, σε συνδυασμό με τη χρήση νέων τεχνολογιών, οδήγησε στην εξέλιξη των μεταφορών, της βιομηχανίας και συνεπώς στην ανοικοδόμηση των πόλεων.

Το αστικό τοπίο μεταβλήθηκε αρκετά, μετά τη συγκέντρωση μεγάλων ομάδων πληθυσμού γύρω από τα βιομηχανικά κέντρα και τα λιμάνια, όπου εντοπίζονται οι θέσεις εργασίας. Δημιουργήθηκαν εργατικές συνοικίες, εμφανίστηκε ο τύπος της εργατικής κατοικίας καθώς και οι νέοι δημόσιοι χώροι αστικών εξυπηρετήσεων.

Τα νέα χωρικά δεδομένα που προκύπτουν σύντομα αποδεικνύονται εξαιρετικά δυσμενή για την αστική τάξη. Η συγκέντρωση των εργατικών μαζών στα κέντρα των πόλεων κοντά στους εργασιακούς χώρους, συμβάλει στην πιο άμεση και εύκολη συσπείρωσή και εναντίωσή τους στους απεχθείς όρους εργασίας. Οι κοινωνικές αναταραχές της εργατικής τάξης κλυδωνίζουν την εξουσία, η

οποία ψάχνοντας τρόπους καταστολή τους, «καθαρίζει» τα κέντρα των πόλεων.

Αυτό συνέβη και στην περίπτωση του Παρισιού τής δεύτερης αυτοκρατορίας. Σε γενικές γραμμές, μέσω του Οσμάν, έγινε προσπάθεια εγκαθίδρυσης των δομών τού καπιταλιστικού συστήματος. Το κέντρο τής πόλης και ειδικά οι δημόσιοι χώροι, μετατράπηκαν σε περιοχές κατανάλωσης για την αστική τάξη. Η εργατική τάξη, που τη χαρακτήριζε η ετερογένεια και χρησιμοποιούσε την πόλη ως εργατικό πυρήνα, προλεταριοποιήθηκε και εξοβελίστηκε από το νεοσύστατο άστυ.

«Η πόλη, η οποία προϋπήρχε ως μια ισχυρή πραγματικότητα, μετατρέπεται από συλλογικό έργο σε εμπόρευμα», αναφέρει ο Ντείβιντ Χάρβεϊ, καθώς ο πυρήνας τής αρχαίας πόλης που ήταν εμπορικό, θρησκευτικό, πνευματικό, πολιτικό, παραγωγικό κέντρο, μετατρέπεται σε κέντρο κατανάλωσης.*

Παρόμοια είναι και η κατάσταση στα ελληνικά μητροπολιτικά κέντρα και για αυτό *«φταίει η αστικοποίηση που βρήκε την ελληνική πόλη χωρίς σχέδια επεκτάσεων, τους αρχιτέκτονες εκτός παιχνιδιού και τους εργολάβους με λύσεις για όλα τα γούστα».*²⁹ Η δόμηση και η διαμόρφωση της σύγχρονης Αθήνας είναι συνυφασμένη με έναν τρόπο ζωής βασισμένο στο θέαμα, στη κατανάλωση και στην εκμετάλλευση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων συνεπώς και του δημόσιου χώρου. Είναι χαρακτηριστικό πολλών πλατειών και αστικών κενών η τοποθέτηση καταναλωτικών διαφημίσεων διαφόρων πολυεθνικών και όχι μόνο. Επιπλέον οι χρήστες τού δημόσιου χώρου, ταυτίζονται με καταναλωτές που πληρώνουν για να τον απολαύσουν. *«Ο δημόσιος χώρος αποτελεί απαγορευμένο έδαφος για τον πεζό σε τέτοιο βαθμό ώστε [ο πεζός] να είναι αναγκασμένος να αναζητά τις κοινωνικές επαφές του είτε σε ιδιωτικές περιοχές (σπίτια) είτε σε περιοχές που υπόκεινται σε εμπορική εκμετάλλευση (καφέ ή ενοικιαζόμενες αίθουσες), όπου είναι λιγότερο ή περισσότερο φυλακισμένος. Με τον τρόπο αυτό, η πόλη χάνει την πιο σημαντική λειτουργία της: εκείνη του τόπου συνάντησης».*³⁰ Οι χώροι για τις ανάγκες των κατοίκων, χώροι συνάθροισης, δημιουργίας και αλληλεπίδρασης, εκλείπουν.

Η ταύτιση του ατόμου με τον καταναλωτή είναι μια κίνηση *«εξομολώσης προς την εικόνα»* όπως αναφέρει ο Σ.Σταυρίδης. Η «εικόνα» εκφράζει το πρότυπο που η *«κοινωνία κατευθυνόμενης κατανάλωσης»*³¹ προσδοκεί να προβάλλει. Η συμπεριφορά τού ανθρώπου μεταμορφώνεται και ταυτίζεται με αυτό. Αυτή η συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από έντονη επιθυμία για κατανάλωση όχι ως προϋπόθεση επιβίωσης αλλά ως κριτήριο υπεροχής. Η υπεροχή είναι πολύ εύκολο να υιοθετηθεί από την ανθρώπινη συμπεριφορά καθώς και αυτή βασίζεται στην αρχετυπική τάση της κυριαρχίας. Αυτό φυσικά έχει ως αποτέλεσμα την επικράτηση της ατομικής ταυτότητας σε βάρος τής συλλογικής και την εμφάνιση της ανταγωνιστικής συμπεριφοράς.

29. ^{όπως 23}

30. Γ. Μ. Σαρηνιάννης, ΠΛΑΤΕΙΕΣ: Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ, Περιοδικό Αρχιτέκτονες

31. Όρος του Λεφέβρ για να χαρακτηρίσει τις σύγχρονες κοινωνίες που διαφέρουν από τις κοινωνίες του παρελθόντος

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Η ερμηνεία είναι επακόλουθο, «αντίδραση», στην ύπαρξη της μορφής. Είναι μια απόλυτα προσωπική διαδικασία, που δίνει σημασία και λειτουργία στη μορφή. Η αρχιτεκτονική, μέσω επικοινωνιακών διαδικασιών που αναλύθηκαν παραπάνω, συντελεί στην παραγωγή της μορφής, του χώρου και του περιβάλλοντος. Η μορφή ερμηνεύεται ποικιλοτρόπως από τους χρήστες μέσω επικοινωνιακών διαδικασιών. Θα ακολουθήσει ερμηνεία της πόλης σύμφωνα με τη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, των νοητικών χαρτών και των καταστασιακών.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

32. Ξένια Χρυσόχοου_
Σημειώσεις από το
μάθημα κοινωνικές
αναπαραστάσεις του
τμήματος ψυχολογίας του
Παντείου πανεπιστημίου

33. όπως 31

«Προκειμένου να ερμηνευθεί η κάθε είδους επικοινωνία, έχει ανάγκη από ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς: αυτό είναι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις»³². Μια κοινωνική αναπαράσταση είναι το εννοιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης, έτσι όπως αυτό έχει συμφωνηθεί από διάφορες πληθυσμιακές ομάδες. «Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αποτελούν τον τρόπο που μια κοινότητα νοηματοδοτεί τον κόσμο καθώς και το περιεχόμενο αυτής της νοηματοδότησης».³³

Σύμφωνα με τη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων του Σεργκέ Μοσκοβίτσι ο τρόπος που κατανοεί το κόσμο μια συλλογικότητα εκφράζεται από **συλλογικές δομές**. Οι συλλογικές δομές βασίζονται στα **αρχέτυπα**. Δηλαδή, σύμφωνα με τον Καρλ Γκούσταβ Γιουνγκ: σε εικόνες, τύπους, συμπεριφορές που δημιουργήθηκαν από τις επαναληπτικές, όμοιες εμπειρίες της ανθρωπότητας μέσα από χιλιετίες ζωής, όπως η ανατολή και η δύση του ήλιου, η εξεύρεση τροφής ή συντρόφου, η αποφυγή κινδύνου κ.α.

Η έννοια της δομής αναφέρεται στο συλλογικό, στο περισσότερο αντικειμενικό και σε κάθε περίπτωση, επιδέχεται περαιτέρω ερμηνεία. Σύμφωνα με τον Έρμαν Χερτζμπέργκερ, ως δομή αναφέρεται *«σε σχέση με ένα κτίριο ή πολεοδομικό σχέδιο: μια μεγάλης κλίμακας μορφή, η οποία, με λίγες μηδαμινές αλλαγές είναι κατάλληλη για να εξυπηρετεί διαφορετικές καταστάσεις γιατί προσφέρει διαρκώς καινούριες ευκαιρίες για νέες χρήσεις»*.

Εκτός από τις συλλογικές δομές, μία κοινωνική αναπαράσταση μπορεί να εκφραστεί και μέσω των ατομικών ερμηνειών. Οι ατομικές ερμηνείες, βασίζονται στο τρόπο με τον οποίο το άτομο, σύμφωνα με τα προσωπικά του βιώματα, τη μνήμη, τις επιθυμίες του, αντιλαμβάνεται και χρησιμοποιεί ένα μήνυμα. Συνεπώς μια μορφή είναι από μόνη της δομή και οι διαφορετικές σημασίες που μπορούν να της αποδοθούν αποτελούν τις ατομικές ερμηνείες. Η ατομική ερμηνεία μπορεί να εμπεριέχει την «ανορθόδοξη», την προβλεπόμενη και τη μη προβλεπόμενη χρήση μιας δομής-μορφής.

Για παράδειγμα η κοινωνική αναπαράσταση ενός κουταλιού σε μια δυτική κοινωνία, βάσει συλλογικών δομών, ερμηνεύεται ως το αντικείμενο που χρησιμοποιείται για να καταναλωθεί η τροφή. Μία ατομική ερμηνεία του κουταλιού, θα μπορούσε να είναι η χρήση του ως καθρέφτης που αντιστρέφει το είδωλο.

Αυτή η ατομική ερμηνεία βασίζεται στη μη ύπαρξη μνήμης και βιωμάτων σχετικά με την «ορθόδοξη» χρήση του κουταλιού.

Επιπλέον, ο καναπές αποτελεί μια μορφή που ανταποκρίνεται στη συλλογική δομή του καθίσματος. Αλλά μια μορφή, μπορεί να εμπεριέχει περισσότερες ατομικές ερμηνείες «*ability to carry multiple meanings*»³⁴ όπως αναφέρει ο Τζον Χαμπράκεν και έτσι ο καναπές να χρησιμοποιηθεί και ως κρεβάτι.

Στην παραλιακή ζώνη της Θεσσαλονίκης υπάρχει το άγαλμα του μεγάλου Αλεξάνδρου, σήμα κατατεθέν για την ιστορία της πόλης. Ο συγκεκριμένος χώρος αποτελεί το σημείο από όπου ξεκίνησε η ιστορία του αθλήματος του σκέιτ. Το άγαλμα ξεκίνησε να χρησιμοποιείται ως πεδίο σκέιτμπορντ λόγω της υψής των υλικών του, του μεγέθους του και των σημείων υψηλού βαθμού τεχνικής δυσκολίας που διαθέτει. Για τους σκέιτερς, το άγαλμα «είναι τοπόσημο και της δικής τους ιστορίας και το διεκδικούν ως σκηνή», όπως επισήμανε σε εισήγησή της η αρχαιολόγος και υποψήφια διδάκτωρ Α.Π.Θ. Στυλιάνα Γκαλινίκη. Με αυτό το τρόπο το άγαλμα αποκτά νέα ερμηνεία, χωρίς η αρχική του μορφή να την είχε προβλέψει, από τους χρήστες που «διεκδικώντας» το δημόσιο χώρο βρίσκουν τρόπους να τον οικειοποιηθούν.

34. N. John Habraken_
THE STRUCTURE OF THE
ORDINARY. FORM AND
CONTROL IN THE BUILT
ENVIRONMENT

ΝΟΗΤΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ

«Ο αισθητός χώρος είναι ο χώρος που αντιλαμβάνεται κανείς καθημερινά στην κλίμακα του ατόμου και της ομάδας του, της οικογένειας, της γειτονιάς, περιλαμβάνοντας αυτό που ονομάζουν «περιβάλλον».³⁵

35. όπως 17

Σύμφωνα με τον Κέβιν Λύντς μια μέθοδος για την ερμηνεία της μορφής αποτελεί η δημιουργία εικόνων «*environmental images*»³⁶, μοναδικές στο μυαλό του κάθε ατόμου. «*Environmental images are the result of a two way process between the observer and his environment*». Η δημιουργία αυτής της εικόνας έχει να κάνει με τα ερεθίσματα και προσωπικά βιώματα του παρατηρητή (observer), αποτελώντας μια ατομική ερμηνεία πέρα από τη συλλογική δομή, που απορρέει από τη μορφή μιας πόλης.

Κατά τον Λύντς, οι άνθρωποι κατανοούν μία πόλη και προσανατολίζονται σε αυτήν χρησιμοποιώντας νοητικές αναπαραστάσεις όλων των στοιχείων που αυτή περιέχει. Με τον όρο *place legibility*, ο Κ. Λύντς αναφέρεται στην ευκολία και στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κατανοούν διαγραμματικά την πόλη. Προκειμένου να αντιληφθεί ο περιπλανώμενος «*flaneur*»³⁷ μια πόλη, φτιάχνει στο μυαλό του ένα νοητικό χάρτη (mental map) που είναι μια αναπαράσταση του τι περιλαμβάνει η πόλη και είναι διαφορετικός για τον καθένα.

Ο Λύντς κατέληξε στη θεωρία ερμηνείας των πόλεων μέσω των mental maps βασισμένος σε πειράματα ανάγνωσης διαφορετικών πόλεων από διαφορετικούς ανθρώπους. Ζήτησε, από περιπλανώμενους πολίτες και τουρίστες να αναπαραστήσουν γραφικά αμερικάνικες πόλεις. Παρατήρησε πως σχεδόν σε όλα τα σχεδιαγράμματα, εξέχουσα σημασία είχαν σημεία «σταθμός» των πόλεων, όπως οι χαρακτηριστικές πλατείες, τα μνημεία, τα ιστορικά κτίρια. Αυτά είναι χαρακτηριστικά σημεία, που έρχονται στο μυαλό κάθε ατόμου όταν αναφέρεται σε μία πόλη. Παράλληλα, εντόπισε πως σε κάθε διάγραμμα υπήρχαν και στοιχεία μοναδικά, που είχαν να κάνουν με την ατομική ερμηνεία της πόλης από τον κάθε συμμετέχοντα στο πείραμα.

Μερικά χαρακτηριστικά των σύγχρονων πόλεων, αποτελούν σύμβολα και ορολογίες για τους κατοίκους τους. Έτσι, όταν κάποιος επισκέπτεται μία πόλη για πρώτη φορά φτιάχνει το δικό του mental map, «διαβάζοντας» αυτά τα σύμβολα, τα ταυτίζει με το δικό του μέρος κατοικίας κατά αρχαιολογικό τρόπο και την οικειοποιείται. Στο πείραμα του Λύντς ο χώρος με τα χαρακτηριστικά του στοιχεία αποτελεί μία συλλογική δομή, ένα συλλογικό σημείο εκκίνησης. Ενώ τα διαγράμματα του κάθε συμμετέχοντα είναι οι διαφορετικές πιθανές ατομικές ερμηνείες.

36. Εικόνα ορίζεται η αποτύπωση των στοιχείων που συνθέτουν ένα χώρο στο μυαλό του κάθε ατόμου. Μπορεί να αναλυθεί σε τρία μέρη ταυτότητα, δομή, ερμηνεία.

37. FLANEUR:

Ο πλάντας. Όρος που επικαλείται και τον εναρκώνει ο Μπωντλιέρ, θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑΚΟΙ

38. Καταστασιακοί ή Καταστασιακή Διεθνής_καλλιτεχνικό κίνημα στον ακροαριστερό χώρο στην Ευρώπη της δεκαετίας του 1960. Συγκροτήθηκε από θεωρητικούς καλλιτέχνες, ακαδημαϊκούς, αρχιτέκτονες, πολιτικούς και άλλους. Η δράση τους επηρέασε την πολιτική γραμμή της Αριστεράς καθώς και τα γεγονότα που ξέσπασαν τον Μάιο του 1968. Στον τομέα της τέχνης επηρέασαν την μαζική κουλτούρα. Ήταν μια μικρή ομάδα που αποτελείτο από 40 έως 75 άτομα. Διαλύθηκε το 1972.

Η ερμηνεία του χώρου, μέσω της περιπλάνησης, ο εντοπισμός στοιχείων και η δημιουργία προσωπικών ή συλλογικών ιστοριών, «καταστάσεων», παραπέμπει στην **καταστασιακή πόλη**. Δηλαδή στην πόλη όπως την αντιλαμβάνονται οι καταστασιακοί.³⁸ Η περιπλάνηση «*dérive*» είναι το εργαλείο, το οποίο οι καταστασιακοί χρησιμοποιούν για την ανάγνωση των πόλεων. Πρόκειται για ένα, μη προγραμματισμένο «ταξίδι» στο αστικό «σκηνικό», που εξαρτάται από τις επιθυμίες και ψυχολογικές παραμέτρους του άτομου, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Η αντιμετώπιση της πόλης ως σκηνικό της περιπλάνησης, τη καθιστά άθροισμα σκηνογραφικών ενότητων (γειτονιών) οι οποίες αποτελούνται από σκηνικά (κτίρια) στο ενδιαίτητο των οποίων αναπτύσσεται, αυτό που οι καταστασιακοί αποκαλούν «ατμόσφαιρα» (*ambiance*). Αυτόματα η προγραμματισμένη χρήση των κτιρίων και του δημόσιου χώρου, ως πεδία κοινωνικής δράσης, αναιρείται και αντικαθίσταται από τα μικροκλίματα της ατμόσφαιρας που δημιουργεί, αναπασα στιγμή, ο περιπλανώμενος. Ο ίδιος ο χρήστης της καταστασιακής πόλης την αντιλαμβάνεται μέσω της αλληλουχίας ατμόσφαιρων που ο ίδιος δημιουργεί.

Το βασικό πρόγραμμα της καταστασιακής διεθνούς, όσον αφορά την κατασκευασμένη πόλη, περιγράφεται από την **ενωτική πολεοδομία** (*unitary urbanism*). Βασικό στοιχείο της θεώρησης αυτής είναι ο συμμετοχικός χαρακτήρας στη δημιουργία και στη λειτουργία της. Η ενωτική πολεοδομία αντιμετωπίζει την αστική κατάσταση ως ένα παιχνίδι, στο οποίο συμμετέχει ο περιπλανώμενος.

Η καταστασιακή πόλη χαρακτηρίζεται από την εναλλαγή των ατμοσφαιρών και διαφέρει από τις σημερινές «πόλεις τού θεάματος» όπου πρωταγωνιστεί το θέαμα, μέσω της εικόνας και της υπερβολικής πληροφορίας. Καταλύτης, στο όραμα των καταστασιακών για την «πόλη του παιχνιδιού», είναι η συμμετοχή στη «κατασκευή καταστάσεων». Αυτή η πρακτική, έχει σκοπό να απελευθερώσει τους κατοίκους από τους προκατασκευασμένους ρόλους και να τους κάνει από θεατές-δράστες.

Constant, Χάρτη

Σπύρος Πιττίδης, Φανάρι Κωνσταντινούπολη,

Η εναλλαγή τής μορφής τής καταστασιακής πόλης, της δίνει τη δυνατότητα, όντας ευέλικτη, να συμπεριλαμβάνει όσο το δυνατό περισσότερες ατομικές ερμηνείες των κατοίκων και επισκεπτών της. Ένας χώρος που ευνοεί τις ατομικές ερμηνείες, μπορεί να οικειοποιηθεί από περισσότερους χρήστες ενδυναμώνοντας το αρχιτεκτονικό ένστικτο για καθορισμό τού χώρου και του περιβάλλοντος τους. Εν αντιθέσει, ένας χώρος που ανταποκρίνεται αποκλειστικά σε συλλογικές δομές, έχοντας μονόπλευρη λειτουργία, είναι πιθανό να περιορίζει τις αυθόρμητες ατομικές ερμηνείες, είναι «άκαμπτος», δεν ευνοεί πληθώρα χρήσεων και συνεπώς οικειοποιείται πιο δύσκολα.

Ο Ε. Χερτζπεργκερ αναφέρει για τα σπίτια στα κανάλια του Άμστερνταμ: *«αυτό που κάνει τα πλωτά σπίτια των καναλιών τόσο κατοικίσιμα είναι ότι [...] κάθε δωμάτιο διεγείρει τη φαντασία του ενοίκου για το πως θα ήθελε να το χρησιμοποιήσει καλύτερα».*³⁹

39. όπως 8

Επικεντρώνοντας στον δημόσιο χώρο των πόλεων, η πολλαπλότητα στη χρήση του είναι ακόμα πιο επιτακτική, αφού αποτελεί το σκηνικό δράσης πολλών ετεροτήτων. Όταν κάτι σχεδιάζεται για όλους, αποτελεί ένα συλλογικό σημείο εκκίνησης και πρέπει να περιλαμβάνει πολλές πιθανές ατομικές ερμηνείες και το πως αυτές αλλάζουν με το χρόνο. Η αρχιτεκτονική διαδικασία στο δημόσιο χώρο είναι μια προσπάθεια επικοινωνίας με πολλαπλούς αποδέκτες. Οι χρήστες του, μέσω αυτής της επικοινωνιακής σχέσης, δεν πρέπει να αφομοιωθούν (όπως συνέβει στα ολοκληρωτικά καθεστώτα), αλλά να παραμένουν και να εξελιχθούν ως δημιουργικές ετερότητες.

Ο Ε. Χερτζπεργκερ γράφει: *«η μεγαλύτερη ποικιλία στο παλιό κέντρο της πόλης του Άμστερνταμ [...] οφείλεται σε αληθινές χώρων, που αν και συνήθως δε διαφέρουν μεταξύ τους σημαντικά, η δυνατότητα ατομικής ερμηνείας ενυπάρχει λόγω της μεγαλύτερης πολλαπλότητάς τους».*⁴⁰

40. όπως 8

Η ανάγκη για πολλαπλότητα στον πραγματικό χώρο, έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί με ποιους τρόπους ενσωματώνεται στο αρχιτεκτονικό σχέδιο. Ένας δημόσιος χώρος που τον χαρακτηρίζει η πολλαπλότητα σημαίνει ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διάφορους τρόπους ανάλογα τις ανάγκες κάθε χρήσης, προβλεπόμενης ή μη. Συνεπώς, η μορφή του πρέπει να είναι πιο εύκολα προσαρμόσιμη και τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, τροποποιήσιμα.

Αυτό προϋποθέτει την ύπαρξη μιας μορφής αρχικά, ώστε να παραχωρούνται κάποιες βασικές δυνατότητες (συλλογικές δομές). Εν συνεχεία μία ευέλικτη μορφή χώρου, χωρίς σαφή και ολοκληρωμένη αντιστοιχία χρήσης. Έτσι, ο χώρος θα μπορεί να οργανώνεται ανάλογα, ώστε να φιλοξενεί διαφορετικές χρήσεις σε διαφορετικούς ή παράλληλους χρόνους. Όμως πολλές φορές αυτό αποκλείει τη «sur mesure» χρήση για τον συγκεκριμένο χώρο, επιβεβαιώνοντας τις αρχές τού μοντέρνου κινήματος, που θέλει τη *μορφή υποταγμένη στη λειτουργία*.⁴¹

41. Form follows function

Η μοντέρνα λογική, εκφράζεται χωρικά με μονοσήμαντους χώρους συγκεκριμένης λειτουργίας. Για την κατοικία, παραδείγματος χάριν, ένα δωμάτιο αντιστοιχεί σε μία μόνο χρήση. Για τη πόλη, οι μόνες απαραίτητες για την ανθρώπινη επιβίωση λειτουργίες (κατοικία, εργασία, ψυχαγωγία) δεν πρέπει να

συχέονται μεταξύ τους. Έτσι, με τη χάρτα των Αθηνών, η οποία προβλέπει το σύστημα του zoning, διατιμιμάζεται η πόλη σε ρημοτομικές ζώνες οι οποίες αναφέρονται αποκλειστικά στις αναφερθείσες λειτουργίες.

Το βασικό χαρακτηριστικό της φονξιοναλιστικής αρχιτεκτονικής είναι η μελέτη της σχέσης μεταξύ της μορφής και τυποποιημένης συμπεριφοράς του χρήστη. Τόσο στον ιδιωτικό και το δημόσιο χώρο όσο και στο εργασιακό περιβάλλον, μελετήθηκαν εξονυχιστικά οι κινήσεις και επιθυμίες των χρηστών ώστε να συμπεριληφθούν στο αρχιτεκτονικό σχέδιο. Αυτό οδηγεί στην τυποποιημένη και μαζική παραγωγή χώρων, που προϋποθέτουν *έναν παθητικό χρήστη με συγκεκριμένες κινήσεις ανάγκες και επιθυμίες*.⁴²

42. Jonathan Hill,
ACTIONS OF ARCHITECTURE,
architects and creative
users

Το 1930, υπό το πρίσμα του φονξιοναλισμού, εγκαταλείπεται η αισθητική ως το σημαντικότερο σχεδιαστικό κριτήριο και αντικαθίσταται από την φυσική λειτουργία τόσο των κτιρίων όσο και ολόκληρης της πόλης. Ο σχεδιασμός των φονξιοναλιστών δεν περιλαμβάνει ψυχολογικές ή κοινωνικές πτυχές. Σύμφωνα με τον Jan Gehl *«οι δρόμοι και οι πλατείες, που ανέκαθεν, αποτελούσαν επίκεντρο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, αντικαταστάθηκαν από φαρδιές οδικές αρτηρίες που διευκόλυναν τις μεταφορές και από ατέλειωτες εκτάσεις πρασίνου χωρίς ουσιαστική καθημερινή χρήση από τους κάτοικους των πόλεων»*.⁴³. Επιπλέον ο Ζίγκμουντ Μπάουμαν* χαρακτηριστικά αναφέρει: «Πολεοδομικά τετράγωνα και ολόκληρες συνοικίες, εν ονόματι του μειωμένου κόστους χτίστηκαν «από τα πάνω», απαγορεύοντας κάθε δυνατότητα παρέμβασης των άμεσα ενδιαφερομένων στη διαμόρφωση των όρων της ύπαρξής τους».

43. Jan Gehl,
LIFE BETWEEN THE
BUILDINGS

Αργώς στη πορεία ταύτισης της αρχιτεκτονικής με το νέο μοντέλο μαζικής παραγωγής του 20ου αιώνα, αποτέλεσαν τα διεθνή συνέδρια Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής C.I.A.M που πραγματοποιήθηκαν στη διάρκεια του μεσοπολέμου. Η αμφισβήτηση του μοντέρνου κινήματος που εκφράστηκε στο μεγαλύτερο του βαθμό μέσω της αρχιτεκτονικής, ήρθε οριστικά το Μάη του 1968. Μετά το τελευταίο C.I.A.M. έχουμε τη δημιουργία νέων ρευμάτων στο χώρο της αρχιτεκτονικής σκέψης, της πολεοδομίας και του αστικού σχεδιασμού.

Σήμερα οι ανάγκες των ανθρώπων για κατοικία, εργασία και ψυχαγωγία, έχουν πολλαπλούς τρόπους έκφρασης που δεν «χωρούν» πλέον στη μονοσήμαντη λογική των δωματίων για την κατοικία, ή του zoning για την πόλη. Οι διαφορετικοί τύποι οικογενειακών και αστικών σχέσεων απαιτούν πολλαπλότητα στον τρόπο σχεδιασμού. Ένα σχεδιασμό που κατά τους στρουκτουραλιστές θα έχει βασική δομή, κορμό, αλλά θα τον χρησιμοποιεί διαφορετικά για κάθε περίπτωση. Το χτίσιμο πέρνει τη φόρμα της γλώσσας σύμφωνα με τη στρουκτουραλιστική θεωρία και τη γλώσσα των προτύπων του Κ. Αλεξάντερ.

Σύμφωνα με τον Αλεξάντερ, ένα μεγάλο μέρος της δομής μιας πόλης ή ενός κτιρίου, απαρτίζεται από «πρότυπα» σχέσεων. Κάθε «πρότυπο» στο χώρο συνοδεύεται από ένα σύνολο συμβάντων σχετικών με αυτό. Το κτίριο, η γειτονιά, η πόλη είναι ακόμα πιο άνετοι χώροι και οικειοποιήσιμοι όταν τα πρότυπα από τα οποία συνίστανται είναι πολλά και συνεργάζονται μεταξύ τους. Τα κτίρια και η πόλη, κατά τον Αλεξάντερ είναι πολλαπλός συνδυασμός τρισδιάστατων προτύπων ανάλογα με την επιθυμία των χρηστών. Η γλώσσα αυτή βοηθάει τους ανθρώπους να δομήσουν συλλογικά την πόλη τους. Κάθε κτισμένος όγκος έχει μία γλώσσα, κάθε πολή σαν ένότητα έχει μία γλώσσα.

Στο άρθρο «A city is not a tree» υποστηρίζει πως η λειτουργία των πόλεων

δεν έχει δενδρική διάταξη με αυστηρή ιεραρχία, αλλά οι λειτουργίες και οι σχέσεις αποτελούν οργανικές δομές από επίπεδα που αλληλοεπικαλύπτονται μεταξύ τους σχηματίζοντας ένα ελεύθερο δίκτυο (lattice, semi-lattice). Έτσι και ο σχεδιασμός της πόλης, για να ακολουθήσει αυτή τη δομή πρέπει να είναι πιο ελεύθερος, παρά να υποστηρίζει «ορθολογικούς» διαχωρισμούς των χρήσεων, όπως η χάρτα των Αθηνών.

central Beher office, Herman Hertzberger

Edmond Richard, The Trial, the functional office

«Ημασική και άρα επαναστατική επέμβαση του λαού είναι απαραίτητη σε κάθε κοινωνική μεταβολή συμπεριλαμβανόμενων των μεταβολών του τρόπου ζωής, της πόλης και του χώρου της».

ManuelCastells

«ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ»

Το αντικείμενο του τρίτου κεφαλαίου είναι η ένταξη της «συμμετοχής»⁴⁴ στην επικοινωνιακή σχέση του αρχιτέκτονα με το χρήστη. Αυτό, στη πράξη, αλλάζει τη διαδικασία παραγωγής του χώρου, αποδίδοντας στο χρήστη ενεργητικό ρόλο, ή όπως θα λέγαμε με γραμματικούς κανόνες παραχωρώντας του αρμοδιότητες υποκειμένου. Η αλληλεπίδραση του αρχιτέκτονα με το χρήστη, και του χρήστη με το περιβάλλον του, εξελίσει διαλεκτικά την επικοινωνιακή διαδικασία. Κατόπιν, το «προϊόν» είναι αποτέλεσμα συνεργασίας του αρχιτέκτονα με τον μέλλοντα χρήστη και αυτό ενισχύει τις πιθανότητες μιας πετυχημένης αρχιτεκτονικής, ευχάριστα οικειοποιήσιμης.

Η μορφολογική αναπαράσταση της επικοινωνιακής σχέσης στην αρχιτεκτονική σύνθεση μπορεί να μεταβληθεί ως εξής:

αρχιτέκτονας <--> χρήστης --> χώρος

Ο χώρος οφείλει να καλεί τους χρήστες να αλληλεπιδράσουν με αυτόν, ακόμα και μετά την κατασκευή του. Έτσι θα αποτελεί ένα «ζωντανό» πυρήνα στις σύγχρονες πόλεις που θα ωθεί το χρήστη να «πάξει» μαζί του, να εμπλακεί στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί, να προτείνει τρόπους βελτίωσης, καλλιεργώντας συνάμα συναισθήματα ευθύνης τόσο για το χώρο όσο και για τη κοινωνία. Η άνωθεν αναπαράσταση αλλάζει ως εξής:

αρχιτέκτονας <--> χρήστης --> χώρος<-->χρήστης

Σε αυτό το κεφάλαιο, λοιπόν, συσχετίζεται η συμμετοχή στην αρχιτεκτονική διαδικασία, που προβλέπει και την διάδραση του ατόμου με το περιβάλλον του, με την αλληλεπίδρασή του με άλλα άτομα και ισχυροποίηση των κοινωνικών και πολιτικών του ευθυνών. Αντιστρόφως, η κοινωνική και πολιτική συμμετοχή μπορεί να οδηγήσει στην μετατροπή του χώρου ή και στην εκ νέου δημιουργία του. Έχει ήδη αποδειχθεί πως ο χώρος και η πολιτική αλληλοεξαρτώνται.

Αρχικά γίνεται εντοπισμός της συμμετοχής στην αρχιτεκτονική διαδικασία, καθώς δεν αποτελεί κάτι καινούριο αλλά ηρουπήρχε σε διάφορες φάσεις της ιστορικής της εξέλιξης. Γίνεται διαχωρισμός της συμμετοχής του χρήστη, στη διαδικασία σύνθεσης και στην επέμβασή του μετά την κατασκευή. Έπειτα, αναφέρονται παραδείγματα αστικής κλίμακας σε διάφορες Ευρωπαϊκές πόλεις που έχουν προκύψει από συμμετοχικές διαδικασίες. Κατόπιν, παραδείγματα διαμορφωμένων χώρων που προκαλούν, είτε λόγω της μορφής τους, είτε με εφήμερες δραστηριότητες, τους πολίτες να «συμμετάσχουν» προτείνοντας τρόπους βελτίωσής τους. Τέλος, αναφέρονται παραδείγματα που η κοινωνική συμμετοχή γίνεται η κινητήρια δύναμη αλλαγής του χώρου δίνοντας αρχιτεκτονικές λύσεις και προτάσεις.

44. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: το να μετέχει κανείς σε κάτι μαζί με άλλους. (σύμφωνα με το ελληνικό λεξικό Τεγόπουλος Φυτρακης 1991)

ΈΝΤΑΞΗ ΤΗΣ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ» ΣΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΙΔΑΧΙΑ

Η λαϊκή αρχιτεκτονική αποτελεί το πρώτο δείγμα προσπάθειας του ανθρώπου να κατασκευάσει τον χώρο, να τον προσαρμόσει στις ανάγκες του, για να βελτιώσει την ποιότητα ζωής του. Οι ανάγκες για στέγαση, ασφάλεια και λατρεία σε συνδυασμό με τα παρεχόμενα μέσα (δομικά υλικά, υπάρχουσα δεξιότητα), αποτέλεσαν την προέλευση της λαϊκής αρχιτεκτονικής των τοπικών κοινωνιών.

Η εκ των ενόντων κατασκευή κτισμάτων προέκυψε από μία διαδικασία δοκιμής και βελτίωσης των λαθών και των κακοτεχνιών των μελλοντικών κατοίκων. Όταν ο άνθρωπος άρχισε να ζει με άλλους ανθρώπους, δημιουργήθηκαν οι πρώτες κοινωνικές δομές. Το κτίσιμο της κατοικίας, των λατρευτικών χώρων, καθώς και η δημιουργία των πρώτων πόλεων αποτέλεσε προϊόν συλλογικής διαδικασίας των μελών της εκάστοτε κοινωνίας. Αυτά τα πρώτα δείγματα αρχιτεκτονικής διέπονται από την αυθόρμητη συμμετοχή των χρηστών, οι οποίοι γνωρίζοντας τις ανάγκες τους καλύτερα από τον καθένα κατασκεύασαν κτίρια επιτυχημένα τόσο σε σχεδιασμό όσο και σε χρήση.

Η εξέλιξη των τεχνολογικών μέσων, της τεχνογνωσίας και των αναγκών οδηγούν στην εμφάνιση του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα, υπό τη μορφή τού αρχιμάστορα και των μαθητευομένων του. Σημαντικός παράγοντας στη σημερινή μορφή τού επαγγέλματος του αρχιτέκτονα υπήρξε το μοντέρνο κίνημα. Στις αρχές τού 20ου αιώνα, απαιτείται από τον αρχιτέκτονα η ενσάρκωση του ρόλου τού δημιουργού κατ' αποκλειστικότητα, ολοκληρωτικά υπεύθυνου για τη δημιουργία χώρων με επιστημονική και καλλιτεχνική αρτιότητα.

Στη δεκαετία του '60, υπό το γενικό πνεύμα της αμφισβήτησης, τίθεται η διαδικασία παραγωγής χώρου ως σύνθεση του αρχιτέκτονα με τη δημιουργική συμμετοχή και δραστική παρέμβαση των τελικών αποδεκτών.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

«Ο σχεδιασμός της συνολικής διαχείρισης του χώρου μιας γειτονιάς ή ενός τμήματος της πόλης και με τους ίδιους τους κατοίκους, μέσα από τη χάραξη μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για τα ζητήματα του χώρου δημόσιου και ιδιωτικού, μέσα από μια μεθοδολογία ενός συμμετοχικού σχεδιασμού, ο οποίος επαναπροσδιορίζεται όχι ως τεχνική σχεδίασης αλλά ως μια αμφίδρομη σύνθετη πολιτισμική πράξη, η οποία δημιουργεί μια νέα σχέση ανάμεσα στους ειδικούς και στους κατοίκους».

*Άννυ Βρυχεία**

Η διαλεκτική επικοινωνία του αρχιτέκτονα με το χρήστη κατά τη διαδικασία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης και ιδέας, καλείται συμμετοχικός σχεδιασμός (participatory design) ή συμβουλευτική αρχιτεκτονική.

Η επικοινωνία μεταξύ του αρχιτέκτονα και του χρήστη πραγματοποιείται με τρόπο που να ευνοεί την αλληλεπίδραση των δύο αυτών ετεροτήτων, στη παραγωγή του χώρου. Η μεταφορά του μηνύματος πραγματοποιείται αμφίδρομα. Η τεχνική γνώση και η εφαρμογή των πραγματικών αναγκών στη χρήση, μπορεί θεωρητικά να αποτελέσει ολοκληρωμένο συνδυασμό αρχιτεκτονικής λύσης. «Η δημιουργία του μηνύματος» ώστε να παραχθεί ο χώρος είναι αποτέλεσμα «επιβολής» και «κυριαρχίας» με διαλεκτικό πλέον τρόπο στην επικοινωνιακή σχέση του αρχιτέκτονα με το χρήστη. Πραγματοποιείται διδαχή και από τα δύο μέρη μετατρέποντας την αρχιτεκτονική διαδικασία σε εμπειρία τόσο για τους ειδικούς όσο και για τους χρήστες.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ: «ΤΟ ΒΥΚΕΡ, ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΤΟΥ ΒΥΚΕΡ»⁴⁵

Το Byker είναι μια γειτονιά στο Newcastle της Αγγλίας. Τη δεκαετία του '70 αποφασίστηκε η συλλογική ανάπτυξή της, από τους δημοτικούς φορείς, τους κατοίκους και μια ομάδα αρχιτεκτόνων με επικεφαλής τον Ραλφ Εσκίν*.

Το έργο χαρακτηρίστηκε από δυο αποφάσεις σημαντικές για την εξέλιξή του, που υιοθετήθηκαν αμέσως από τους κατοίκους. Η πρώτη σχετιζόταν με το μέγεθος της κατεδάφισης των παλαιών κτισμάτων. Αποφασίστηκε, οι κατεδάφσεις των κτιρίων να γίνουν σταδιακά, έτσι μπορούσαν οι κάτοικοι να έχουν περισσότερο έλεγχο στο πως εξελίσσεται η ανάπτυξη. Η δεύτερη απόφαση αφορούσε τον τρόπο ένταξης του ενεργητικού ρόλου των κατοίκων στο έργο. Δημιουργήθηκε ένα πρόγραμμα 46 κατοικιών που λειτουργούσε ως «πilotos» για την συνολική ανάπτυξη του οικισμού. Πραγματοποιήθηκαν κατασκευές σε πραγματική κλίμακα δίνοντας χειροπιαστά παραδείγματα στους κατοίκους για την μορφή των κτιρίων και του δημόσιου χώρου του Byker.

Οι επισκέψεις των κατοίκων στην πρώτη ομάδα κτισμάτων που ξεκίνησε ήταν πολύ συχνές. Συνοδεύονταν από συζητήσεις, παρατηρήσεις τόσο για τα αναγειρόμενα κτίσματα όσο και για τους κοινόχρηστους χώρους, δρόμους και περιοχές πράσινου. Αυτοί μετέφεραν τις εμπειρίες τους και τα προβλήματα στις επόμενες κατασκευαστικές ομάδες που ακολούθησαν, ώστε να αποτραπούν τυχόν λάθη.

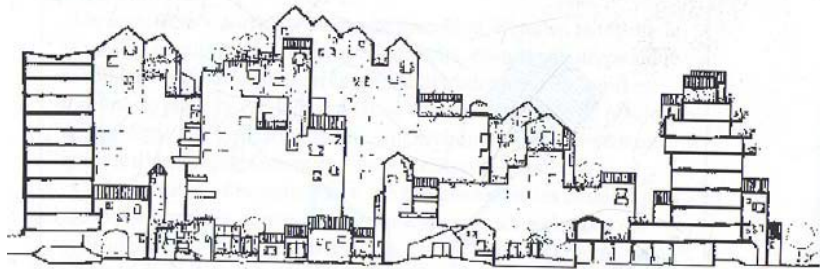
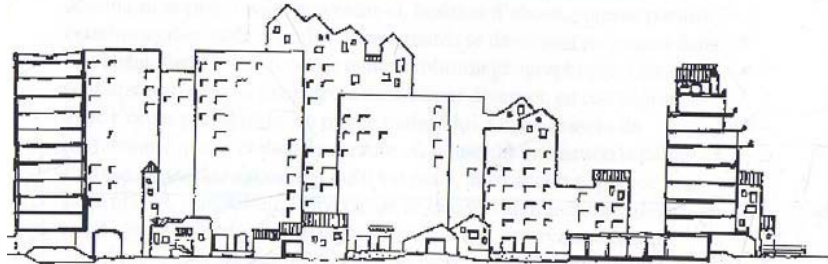
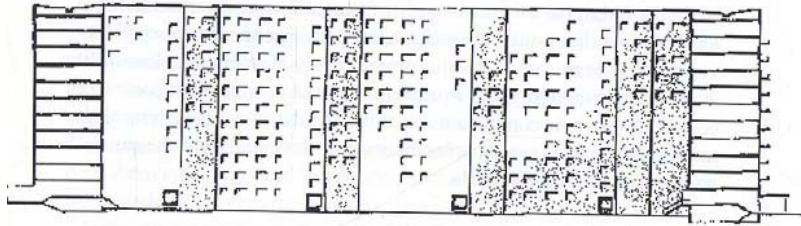
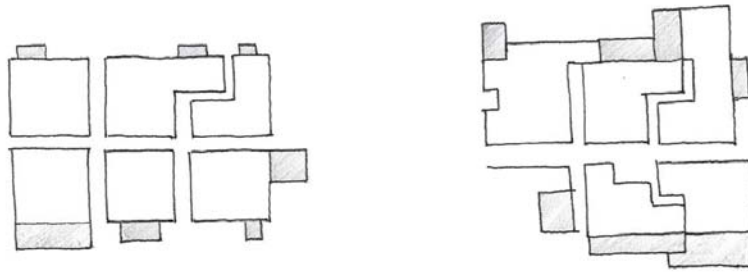
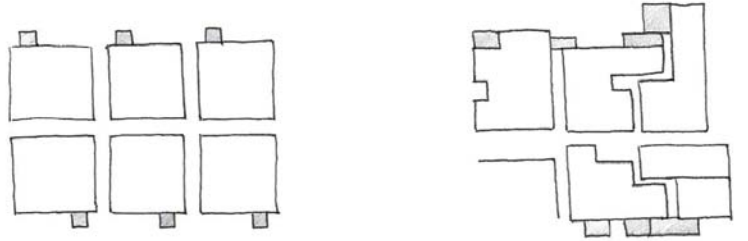
Το πρόγραμμα «πilotos» ήταν καθοριστικό για την διαμόρφωση της οριστικής μορφής του οικισμού αλλά και για την οργάνωση του τρόπου επέμβασης και αποπεράτωσης του έργου. Αποτέλεσε ένα «πρότυπο» που οργάνωσε τους κατοίκους δημιουργώντας μια βάση συζήτησης, μια αφορμή προς εξέλιξη και βελτίωση. Τα πρώτα 46 κτίρια θεωρήθηκαν εκ των υστέρων ως τα πιο αδιάφορα καθώς οι κάτοικοι επέλεξαν εν τέλει διαφορετικά υλικά και χρωματισμούς από τα πρότυπα κτίρια, δημιουργώντας ένα δικό τους ποιοτικό και αισθητικό αποτέλεσμα.

Η εμπειρία αυτή οδήγησε τελικά σε ευέλικτους ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους που έχουν τη δυνατότητα να αλλάζουν χρήση και μορφή όταν οι συνθήκες το απαιτήσουν. Έτσι στο δημόσιο χώρο για παράδειγμα, κάποιοι κλειστοί χώροι που είχαν προβλεφθεί για κοινόχρηστες λειτουργίες, μπορούσαν να ενσωματωθούν από τις όμορες κατοικίες, ή κάποιοι πεζόδρομοι να στενέψουν εφ' όσον οι κάτοικοι το επιθυμήσουν και το συναποφασίσουν.

Η ανάπτυξη του Byker αποτέλεσε εμπειρία τόσο για τους κατοίκους όσο και για τους ειδικούς. Ήταν ένα επιτυχημένο παράδειγμα που απέδειξε πως όταν οι άνθρωποι συζητούν και επικοινωνούν μεταξύ τους, προάγεται τεχνική γνώση και τα λάθη ελαχιστοποιούνται.

Byker, Newcastle

διαγράμματα

ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΑΤΟΙΚΟ: ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ

ΠΕΡΙΟΧΗΣ HELLERSDORF

Το 1994 ο Λ. Κρολ* αναλαμβάνει την ανάπλαση της γειτονιάς του πρώην Ανατολικού Βερολίνου Hellersdorf. Η διαδικασία ανασχεδιασμού της γειτονιάς χαρακτηρίζεται από την ενσωμάτωση της προσωπικής συμμετοχής των μελλοντικών κατοίκων. Οι κάτοικοι δεν ασχολούνται μόνο με τη δική τους κατοικία, αλλά έχουν μερίδιο ευθύνης για τους κοινόχρηστους χώρους και για τις οδικές συνδέσεις. Οι δημόσιοι χώροι εφοδιάζονται με διάφορες χρήσεις που σχετίζονται με τα ενδιαφέροντα των μελλοντικών κατοίκων όπως παρτέρια για καλλιέργειες, υποδοχές για θερινό κινηματογράφο, παιδικές χαρές.

Η γειτονιά Hellersdorf αγγίζει τη συναισθηματική πλευρά του να είναι κανείς ιδιοκτήτης ενός χώρου και αυτό είναι και το στοιχείο που καθιστά την ανάπλαση επιτυχημένη. Με το πέρασμα του χρόνου, στη καθημερινότητά τους, οι κάτοικοι αφαιρούν, προσθέτουν, και επικαλύπτουν τους χώρους, διαμορφώνοντας οι ίδιοι ένα σχέδιο για τον οικισμό τους. Μοιράζονται τα μπαλκόνια τους, αναδιαμορφώνουν τους κήπους τους, εναλλάσσουν τα όρια των δωματίων τους. Η συνδιαμόρφωση και συμμετοχή των κατοίκων, κατά τη διάρκεια σχεδιασμού, της γειτονιάς συνέβαλε στη δημιουργία ισχυρών δεσμών μεταξύ τους, που συνεχίστηκαν και στο μέλλον.

Η συνδιαμόρφωση των κατοίκων οδήγησε στην διάλυση των τυπικών δομών ιδιωτικών-δήμοσιων χώρων δημιουργώντας ένα νέο πρότυπο γειτονιάς, όπου ακόμα και τα πλαίσια ιδιοκτησίας αυτοδιαμορφώνονται.

ΣΥΝΘΕΤΟΝΤΑΣ ΤΗ «ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΠΡΟΤΥΠΩΝ»: ΤΟ ΠΑΝΕΠΙ- ΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ ΟΡΕΓΚΟΝ

Μία εφαρμογή τής «γλώσσας των προτύπων», αποτελεί η μελέτη τού χώρου τού Πανεπιστημίου του Όρεγκον. Στις αρχές τής δεκαετίας του '70, υπό το πρίσμα γενικών αναταραχών και καταλήψεων, η πανεπιστημιακή κοινότητα απαιτεί το δικαίωμα ελέγχου τού περιβάλλοντος χώρου των σχολών. Έτσι οι πανεπιστημιακές αρχές προσλαμβάνουν τον Κ. Αλεξάντερ με σκοπό να εφαρμόσει μια σχεδιαστική μέθοδο, σύμφωνα με την οποία οι φοιτητές και οι εργαζόμενοι θα μπορέσουν να δημιουργήσουν το δικό τους χώρο.

Αυτή η μελέτη αποτελεί ένα πείραμα για τον Αλεξάντερ, που χρησιμοποιεί την «αίσθηση» των χρηστών ως το σημαντικότερο στοιχείο ανασχεδιασμού τού χώρου του πανεπιστημίου, εντοπίζοντας έτσι τις περιοχές που αντιμετωπίζαν μεγαλύτερο πρόβλημα. Ο αρχιτέκτονας χρησιμοποιεί υπάρχοντα «πρότυπα», από προηγούμενες μελέτες, τα οποία εμπλουτίζει με τη βοήθεια ομάδας ατόμων, απαρτιζόμενη από μέλλοντικούς χρήστες. Δεν υπάρχει σχέδιο γενικής διάταξης, καθώς ο Αλεξάντερ υποστηρίζει ότι λειτουργεί σαν ρήγμα ανάμεσα στο χώρο και τους χρήστες. Το πανεπιστήμιο θα λειτουργεί σαν ένας «οργανισμός» και θα εξελίσσεται με το χρόνο και τις ανάγκες των χρηστών. Ο χώρος τού πανεπιστημίου είναι πολύ μεγάλος σε έκταση και έπρεπε να αντιμετωπιστεί ως θέμα αστικού σχεδιασμού και να γίνει ένταξή του στον ιστό τής πόλης και σύνδεσή του με τις περιφερειακές γειτονίες. Στη διαδικασία συνδυασμού των «προτύπων» που αναφέρονταν στην αντιμετώπιση του χώρου ως δημόσιο στοιχείο για την πόλη, συμμετείχαν και οι περιοικούντες του πανεπιστημίου.

Ο ανασχεδιασμός τού πανεπιστημιακού χώρου γίνεται με μικρής κλίμακας επεμβάσεις. Κάθε μέρος του επιμελείται με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προκύπτει από πολλαπλούς συνδυασμούς προτύπων από τους ίδιους τους χρήστες, επιδιώκοντας πολλαπλότητα στις χρήσεις. Ο Αλεξάντερ θεωρεί πως κάθε σημείο τού χώρου του πανεπιστημίου, αποτελεί μία οντότητα και όταν λειτουργεί αυτόνομα είναι πιο αποδοτικό από ότι όταν εξαρτάται από ένα σύνολο. Έτσι προτείνεται ένα αριθμητικό σύστημα κατηγοριοποίησης των επεμβάσεων, που περιλαμβάνει 1000 μικρά έργα, 100 μεσαίου μεγέθους έργα, και 10 μεγάλα τα οποία συνδυάζονται μεταξύ τους με τη λογική των φράκταλς.

Δημιουργώντας και εφαρμόζοντας με συμμετοχικές διαδικασίες το πρότυπο αστικού σχεδιασμού, «αυτόνομες περιοχές»⁴⁶, ο Αλεξάντερ κάνει συνάμα μια πολιτική πρόταση. Προτείνει την μετάβαση από την υπάρχουσα ιεραρχική αυταρχική ιδεολογία που επικρατούσε στο πανεπιστήμιο, σε μια ιδεολογία βασισμένη στην αποκέντρωση της εξουσίας⁴⁷, ή οποία προϋποθέτει τη συμμετοχή τής πανεπιστημιακής κοινότητας, όπως άλλωστε και ο σχεδιασμός του. Η νέα ιδεολογία που βασίζονταν στην άμεση δημοκρατία μέσω της ενεργής συμμετοχής, υιοθετήθηκε από τους φοιτητές και εργαζόμενους που πολιτικοποιήθηκαν ενάντια στον πόλεμο τού Βιετνάμ το 1970. Τα κτίρια του πανεπιστημίου μεταφορτώθηκαν σε αντιπολεμικά ορμητήρια, καταδικάζοντας την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών.

46. «INDEPENDENT REGIONS» πρότυπο για τις πόλεις που αναφέρεται στο βιβλίο: A pattern language

47. DECENTRALIZATION έννοια που βασίζεται στο σχήμα της ισοδύναμης σχέσης ανάμεσα σε δύο "παίκτες" που βρίσκονται στο ίδιο περίπου επίπεδο ισχύος, επιρροής ή εξουσίας. Η αποκέντρωση της εξουσίας, στην πολιτική επιστήμη μπορεί να αφορά το τοπικό επίπεδο σε σχέση με το κεντρικό κράτος.

Κεντρική είσοδος στο πανεπιστήμιο του Ορεγκόν 1970

«People can plan and build their community in a participatory, democratic manner, even if that community is responsible to a much larger system».

Greg Bryant

Sakura, Dance with me?

Robert Doisneau, France-circa-1960, Paris

Η «ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ» ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ: ΠΟΛΛΑΠΛΟΤΗΤΑ –

ΕΦΗΜΕΡΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

«The built environment can persist only through change and adaptation. If built environment is an organism, it is so by virtue of human intervention».

J Harbaken

Το ανθρωπογενές περιβάλλον⁴⁸ παρομοιάζεται από τον Χαμπράκεν με ένα ζωντανό οργανισμό ο οποίος για να επιβιώσει στις αλλαγές που φέρει ο χρόνος, αναγκάζεται να προσαρμοστεί. Η ανθρώπινη επέμβαση δίνει τη δυνατότητα στο περιβάλλον να ανακαινίζεται, μεταβάλλεται, επεκτείνεται, και αυτός είναι ο λόγος της διάρκειάς του στο χρόνο.

Η οικεία και ασταμάτητη αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον του, είναι θεμελιώδες και συναρπαστικός παράγοντας του χώρου. Το άτομο από τη φύση του έχει ενεργητική θέση στο περιβάλλον του μετατρέποντας ότι χρειάζεται για να το προσαρμόσει στις δικές του επιδιώξεις.

Όταν δίνονται αρμοδιότητες στο άτομο να συμμετέχει στη συντήρηση του χώρου, ενισχύεται το αίσθημα ευθύνης και υπευθυνότητας. *«Ο ρόλος τού αρχιτέκτονα δεν είναι να παρέχει ολοκληρωμένες λύσεις, αλλά να δίνει το χωρικό πλαίσιο που θα πρέπει να συμπληρωθεί από τον χρήστη»*, αναφέρει ο Χερτζμπέργκερ και συμπληρώνει *«...το σημαντικό είναι να ενσωματώνεται η ελευθερία για προσωπικές πρωτοβουλίες, στην οργανωτική δομή τού σχετικού φορέα..»*. Για παράδειγμα, οι εργαζόμενοι του γραφείου Centraal Beheer⁴⁹ διαρρύθμισαν και έκαναν προσωπικούς τους χώρους εργασίας τους τοποθετώντας τα αντικείμενα τους και επιλέγοντας το χρώμα της αρεσκείας τους. Η οικειοποίηση του χώρου των γραφείων από τους εργαζόμενους *«ήταν επακόλουθο του γεγονότος ότι το εσωτερικό φινίρισμα αφέθηκε σκοπιμα στην επιλογή των χρηστών του κτιρίου»*.⁵⁰

Εστιάζοντας στο δημόσιο χώρο, το θέμα είναι η διαμόρφωση και ο σχεδιασμός του να γίνεται ώστε να ενισχύεται η ευθύνη και το ενδιαφέρον της τοπικής κοινότητας. Όταν ο τελικός αποδέκτης τού χώρου -χρήστης- συνεισφέρει στη συντήρησή του, αισθάνεται απαραίτητος για την ύπαρξη του χώρου. Συμμετέχοντας στη συντήρησή του, αλλά και στη διαμόρφωσή του ταυτίζεται με το χώρο και συνεπώς να τον οικειοποιείται πιο εύκολα. Η συμμετοχή ενθαρρύνεται από την πολλαπλότητα, εφόσον αυτή απορρέει από τη δομή τού χώρου προκαλώντας την ύπαρξη διαφορετικών ερμηνειών.

48. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ:

Το περιβάλλον χωρίζεται σε φυσικό και ανθρωπογενές. Ως περιβάλλον νοείται το φυσικό, ενώ στο ανθρωπογενές, περιλαμβάνεται το δομημένο και το πολιτιστικό περιβάλλον.

49. Συγκρότημα γραφείων ασφαλιστικής εταιρίας στην πόλη Άπελντουρν της Ολλανδίας το οποίο κατασκευάστηκε από τον Ολλανδό αρχιτέκτονα Herman Hertzberger μεταξύ του 1968 με 1972.

50. όπως 8

ΣΥΝΘΕΣΗ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ: Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ DE SCHALM

Η γειτονιά ορίζεται ως «*μια συλλογική οργάνωση ατομικών τροχιών*» σύμφωνα με τον Χερτζμπέργκερ. Η οικειοποίηση του δημόσιου χώρου των γειτονιών, εξαρτάται από την ευκολία με την οποία αποτυπώνεται η ιδιαιτερότητα των ατομικών επιλογών των κατοίκων τους.

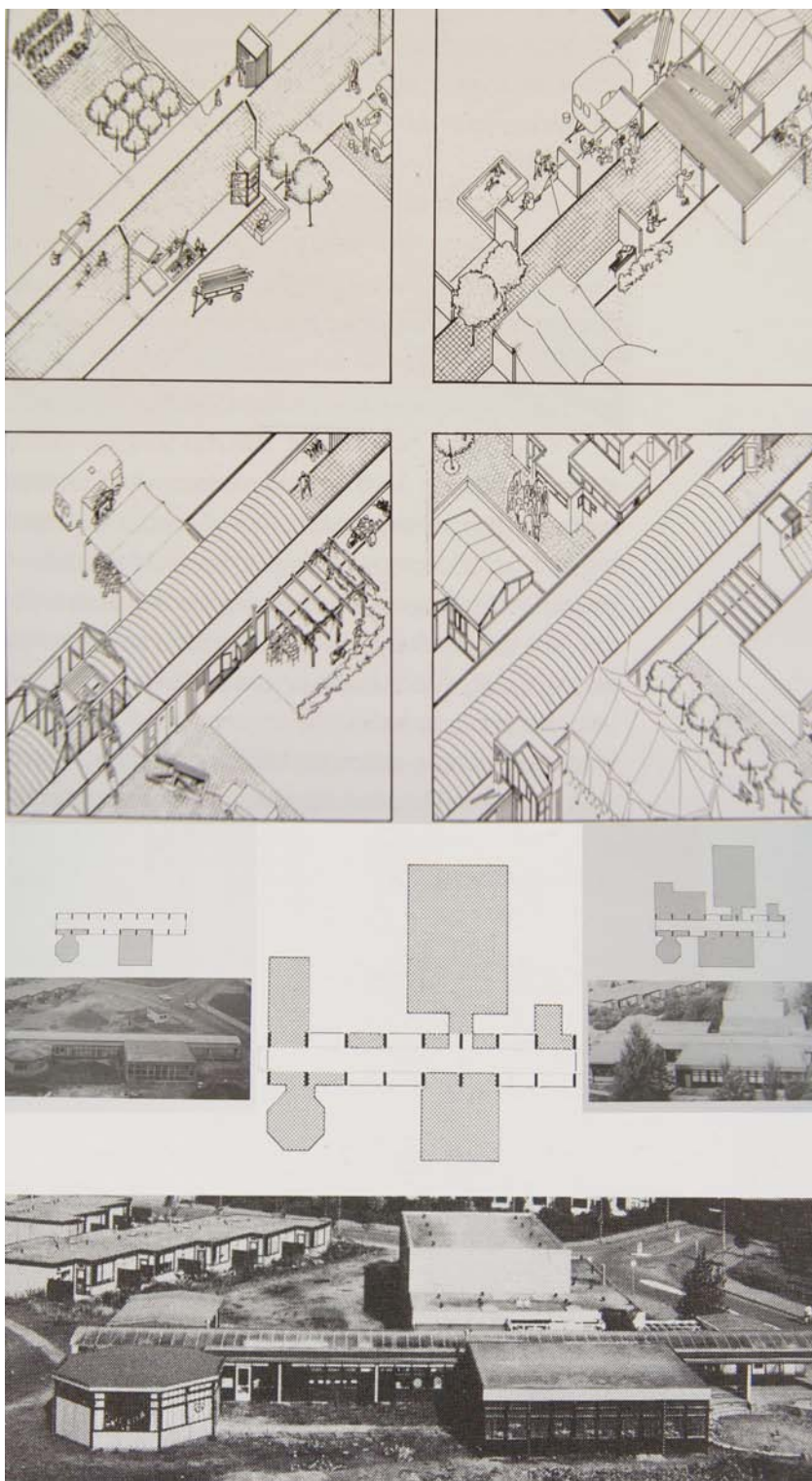
Το κέντρο των γειτονιών πρέπει να αποτελεί έναν πυρήνα που να αλλάζει και να εξελίσσεται με το χρόνο, ώστε να καλύπτει όσο το δυνατό τις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες τους. Οι κάτοικοι μπορούν να αναδιαμορφώνουν το χώρο ώστε να εξυπηρετεί τις υπαίθριες δραστηριότητές τους ανάλογα την ώρα της ημέρας και την εποχή του χρόνου. Αυτή ήταν η βασική ιδέα σχεδιασμού, του κέντρου της γειτονιάς De Schalm, που υλοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '70.

Ο Χερτζμπέργκερ θεώρησε πως ο αυτοσχεδιασμός από τους κατοίκους με τέντες, στέγαστρα, υπόστεγα είναι πολύ πιο κατάλληλος από τις μόνιμες κατασκευές, καθώς προσφέρει πιο πολλές δυνατότητες. Έτσι οι χρήστες διάλεξαν προκατασκευασμένα οικοδομικά στοιχεία, τα έβαφαν και τα τοποθετούσαν σύμφωνα με την αρεσκεία τους.

Το παράδειγμα της γειτονιάς De Schalm, είναι μια προσπάθεια ενθάρρυνσης της εμπλοκής των χρηστών με το χώρο τους και μάλιστα σε τέτοιο σημείο ώστε να θεωρείται προϋπόθεση ύπαρξης του αρχιτεκτονικού σχεδίου. Η ισχυρή αυτή ιδέα αποτέλεσε συνάμα «*αχίλλειος πτέρνα*» τού σχεδιασμού, καθώς οι χρήστες δεν κατόρθωσαν να αντεπεξέλθουν στις προσδοκίες του αρχιτέκτονα. Μορφολογικά το αποτέλεσμα «*ήταν απογοητευτικό συγκριτικά με τις χωρικές δυνατότητες που θα μπορούσε να τους είχε προφέρει ένας αρχιτέκτονας*»⁵¹.

51. όπως 8

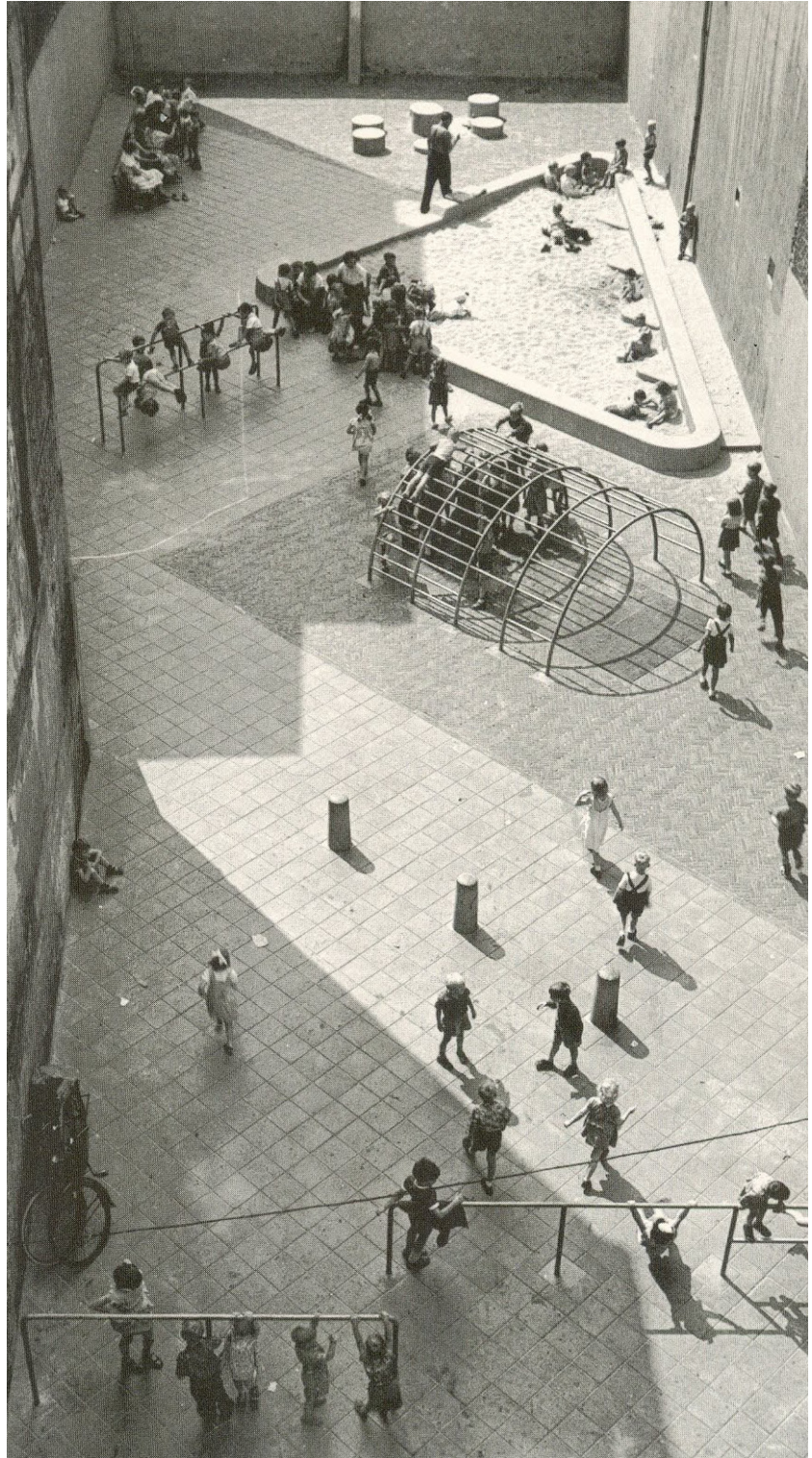
Το συμπέρασμα που διεξάγεται από την συνοικία De Schalm είναι ότι η μη ελεγχόμενη συμμετοχή των χρηστών στη διαμόρφωση των δημόσιων χώρων, δύσκολα έχει επιτυχημένα αποτελέσματα μορφολογικά, χωρικά και κατασκευαστικά. Οι ατομικές πρωτοβουλίες των χρηστών μπορούν και πρέπει να ενθαρρύνονται, αλλά αυτό να συνοδεύεται από την δημιουργική παρέμβαση τόσο του αρχιτέκτονα όσο και άλλων επιστημονικών φορέων.

γραφικά σχέδια

στάδια κατασκευής - τελικό αποτέλεσμα

Aldo Van Eyck, playground Amsterdam

ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΑΙΧΝΙΔΟΤΟΠΩΝ ΤΟΥ ΆΛΝΤΟ ΒΑΝ ΆΙΚ

Ο κάτοικος τού Άμστερνταμ τη δεκαετία τού '60 θα μπορούσε να αντιληφθεί την πόλη μέσα από το δίκτυο των παιδότοπων τού Άλντο Βαν Άϊκ. Οι παιδικές χαρές τού Βαν Άϊκ αποτελούν δημόσιους χώρους που προκαλούν ενδιαφέρον στους επισκέπτες κάθε ηλικίας. Εκεί οι περιπλαντές βιώνουν την πόλη ως εμπειρία και όχι ως προϊόν προς κατανάλωση.

Ο Βαν Άϊκ αρχικά σχεδίασε παιδότοπους σε κάθε γειτονιά, δεχόμενος συμβουλές από τους κατοίκους, δημιουργώντας ένα δίκτυο χώρων παιχνιδιού που απλώθηκε σε όλη την πόλη. Οι παιδότοποι, αν και απευθύνονται κυρίως σε παιδιά, δημιουργούν ρήξη με το παρελθόν στον τομέα της αρχιτεκτονικής των δημόσιων χώρων, για διάφορους λόγους.

Αρχικά, οι παιδικές χαρές πρότειναν μια διαφορετική θεώρηση του χώρου. Ο εξοπλισμός τους σχεδιάστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασκεί τη δημιουργικότητα και την εφευρετικότητα των χρηστών, με το σκεπτικό ότι θα μπορούν να οικειοποιηθούν πιο εύκολα έναν χώρο που είναι «ανοιχτός» σε ερμηνείες. Επιπλέον, οι παιδότοποι του Βαν Άϊκ είχαν «σπονδυλωτό» χαρακτήρα (modular character). Τα βασικά στοιχεία όπως το σκάμμα, τα μονόζυγα, τα σκαλοπάτια, τα ημισφαιρικά γυμναστήρια, μπορούν να ανασυνδυάζονται ατέλειωτα σε διαφορετικές συνθέσεις ανάλογα με τις ανάγκες τού τοπικού περιβάλλοντος. Τέλος ο σχεδιασμός των παιδικών χαρών είχε ως στόχο την αλληλεπίδραση με τον περιβάλλοντα αστικό ιστό, σε αντίθεση με την αστική καθαρότητα των λειτουργιών τού zoning τού μοντέρνου κινήματος. Οι παιδότοποι του Βαν Άϊκ συνδύαζαν διάφορες χρήσεις πέραν του παιχνιδιού, αποτελώντας διαδραστικούς δημόσιους χώρους για την πόλη.

Ο αρχιτέκτονας, μέσω του δικτύου των παιδικών χαρών, ήθελε μελετήσει τους τρόπους με τους οποίους ο χώρος στις μεγάλες πόλεις οικειοποιείται από τον κάτοικο. Παράλληλα ο Βαν Άϊκ άφησε παρακαταθήκη για μελέτη, από τους μεταγενέστερους αρχιτέκτονες για το πώς οι αρχές σχεδιασμού των παιδότοπων θα εφαρμοστούν και σε άλλους χώρους της πόλης.

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ

«The only way forward, if we are going to improve the quality of the environment, is to get everybody involved».

Richard Rogers

Ο δημόσιος χώρος αποτελεί ένα παραμετρικό σύστημα. Εξελίσσεται δυναμικά με το χρόνο και την ανθρώπινη δραστηριότητα. Ίσως, ο μόνιμος χαρακτήρας όταν ενυπάρχει στην αρχιτεκτονική, να μη την καθιστά ικανή να «προλαβαίνει» τη συνεχή μεταβολή του χώρου. Όταν η αρχιτεκτονική μετατρέπεται ομοίως σε παραμετρικό σύστημα, με εφήμερο χαρακτήρα, μπορεί να διαμορφώσει ανάλογα ή να «ζωντανέψει» έναν ήδη δομημένο δημόσιο χώρο. Η εφήμερη αρχιτεκτονική μπορεί να μετατρέψει το δημόσιο χώρο σε προσωπικό χώρο, για τις διάφορες ατομικότητες, δημιουργώντας προϋποθέσεις για πολλαπλές ερμηνείες. Η αρχιτεκτονική με εφήμερο χαρακτήρα μπορεί να συνδυαστεί με τη συμμετοχική δράση των κατοίκων μιας πόλης, των χρηστών ενός δημόσιου χώρου και να οδηγήσει στη δημιουργία καταστάσεων που, όπως θα έλεγαν και οι καταστασιακοί, μπορεί να μετατρέψει την πόλη σε παιχνίδι. Θα ακολουθήσουν παραδείγματα συμμετοχικής εφήμερης αρχιτεκτονικής σε δημόσιους χώρους της Βαρκελώνης και του Βερολίνου.

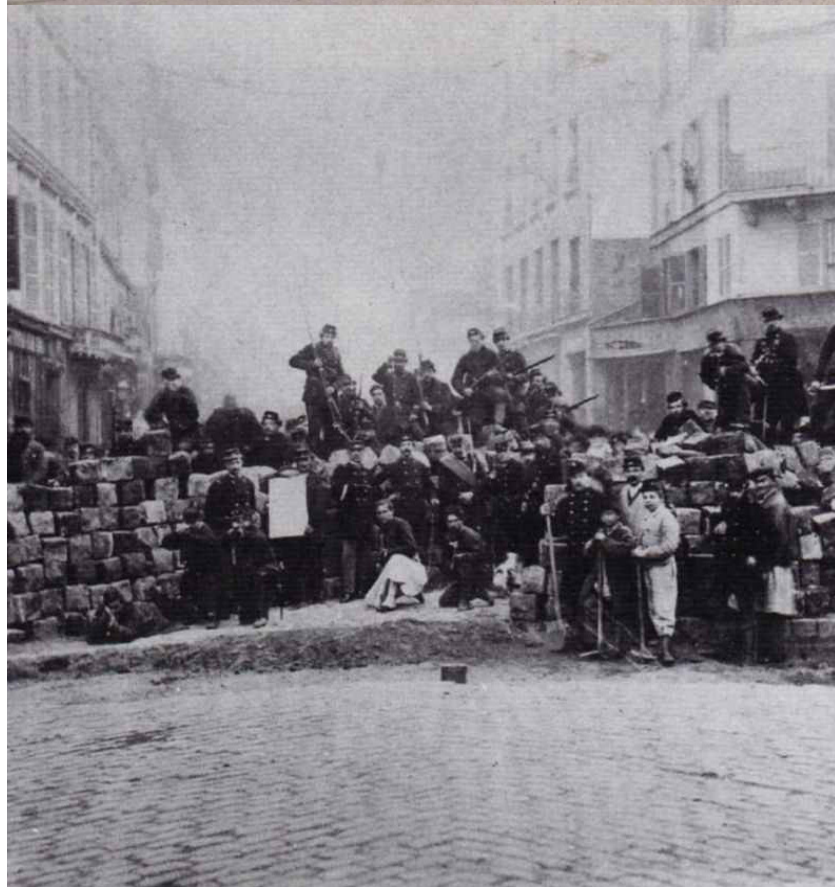
Στη περιοχή Fort Pienc, της Βαρκελώνης, η ομάδα αρχιτεκτόνων Raons Publiques δημιούργησαν μια εφήμερη εγκατάσταση, από παρατημένα υλικά η οποία ονομάστηκε «El carrito» (το καρότσι). Τη μετέφεραν στις πλατείες της περιοχής, με σκοπό να καλέσουν τους κατοίκους και τους περαστικούς να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες οικειοποίησης του δημόσιου χώρου. Δημιουργώντας ερωτηματολόγια, παίρνοντας συνεντεύξεις, έδωσαν την ευκαιρία στους κατοίκους να συμμετάσχουν στη διαμόρφωση του αστικού τους περιβάλλοντος. Με τη συμμετοχή στις δράσεις του el carrito, οι κάτοικοι δημιούργησαν δεσμούς μεταξύ τους, εγκλιματίστηκαν με το δίκτυο των πλατειών που περιβάλλει τις κατοικίες τους και επαναπροσδιόρισαν τις δραστηριότητες που μπορούν οι ίδιοι καθημερινά να πραγματοποιήσουν στο δημόσιο χώρο. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία, διαγραμμάτων και χαρτών, από τους ίδιους τους κατοίκους, ταυτίζοντας την ύπαρξη των δημόσιων χώρων με την προσωπική τους συμμετοχή. Οι χάρτες καθώς και τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων και των ερωτηματολογίων κατατέθηκαν στο δήμο για μελλοντική χρήση.

Παρόμοιες δράσεις εφήμερου χαρακτήρα, με αντικείμενο την αρχιτεκτονική, συμβαίνουν σε πολλές άλλες πόλεις καθώς η συμμετοχή των κατοίκων είναι σημαντικό και αναπόσπαστο στοιχείο για την επανοικειοποίηση των σύγχρονων πόλεων. Στο Βερολίνο η ομάδα «Maker Lab» στα πλαίσια του «Public Design Festival» είχε μετατρέψει τη Bebelplatz σε μικρό εργαστήριο για τους περαστικούς. Είχε εγκαταστήσει ένα περίτερο με μηχανήματα (laser cutter, 3d printer) και διάφορα υλικά. Με αυτό το τρόπο οι κάτοικοι της περιοχής πειραματιζόνταν με νέες μορφές τεχνικές και εργαλεία αποφασίζοντας οι ίδιοι τι χρειάζεται να κατασκευάσουν για την πλατεία τους.

Συναφείς πρωτοβουλίες είναι το «Αθήνα αλλιώς», το «Θεσσαλονίκη αλλιώς» και το «p-public» εδώ στα Χανιά.

Fountain Square, New York, εφήμερες δραστηριότητες στο δημόσιο χώρο

Commune de Paris, barricade rue Saint-Sébastien

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ: Η ΠΟΛΗ «ΕΡΓΟ»

«Δεν αρκεί η κατανόηση της πραγματικότητας, αλλά απαιτείται προσπάθεια για την αλλαγή της»

Κάρολος Μαξ

Η εμπλοκή τού ατόμου με το χώρο είναι μια πολιτική διαδικασία που μπορεί να συμβάλλει στην συνεκτικότητα και κοινωνικοποίησή του. Πολλές φορές ο χώρος όταν είναι καταπιεστικός προκαλεί την επιθυμία για μετατροπή του. Αρκεί να αναφερθεί πάλι, το παράδειγμα της «οσμανοποίησης» του Παρισιού, που πυροδότησε τη λαϊκή απάντηση των μαζών με τη Παρισινή Κομμούνια το 1871.

Οι καταδιωγμένοι εργάτες στις περιφερειακές συνοικίες επαναδιεκδικούν το δημόσιο χώρο των κέντρων τού Παρισιού μέσα σε μία ατμόσφαιρα «γιορτής». Αναδεικνύεται η πόλη ως «έργο» παραγόμενο από τους κατοίκους, οι οποίοι υπό καθεστώς συνδιαμόρφωσης κάνουν το χώρο «κτήμα» τους. Ο όρος πόλη-έργο αναφέρεται από τον Στ. Σταυρίδη: *«Η πόλη-έργο είναι μια πόλη που [...] επιτρέπει πολλαπλές χρήσεις του χρόνου [...] και ενεργοποιεί την επινοητικότητα της φαντασίας ως δύναμη μετασχηματιστική. [...] συνιστά δυναμική συνθήκη ανάπτυξης του δικαιώματος στη πόλη»*. Η δημιουργική προοπτική μιας τέτοιας πόλης αντικατοπτρίζεται στη κοινωνική τροπή που παίρνει ο χώρος όταν υποδέχεται τους αγώνες των ανθρώπων.

Ενα πρόσφατο παράδειγμα όπου οι ελληνικές πολεις μετατράπηκαν σε «έργο» είναι ο επαναπροσδιορισμός της έννοιας της «πλατείας» από τους πολίτες που αντιδρούσαν στο μνημόνιο και τα νέα οικονομικά μέτρα τον Ιούλιο του 2011. Η πλατεία Συντάγματος μετατρέπεται από καταναλωτικό πέρασμα σε ζωντανό χώρο λήψης αποφάσεων.

«Τούτες τις μέρες ξανασυναντιόμαστε. Ξαναβρισκόμαστε στις μικρές καθημερινές πλατείες που είχαμε ξεχάσει να εμπιστευόμαστε. Ξαναπιστέψαμε στη συλλογική έκφραση και στον κοινό αγώνα. Τα μπαλκόνια μας δεν έχουν σημαίες, ονόματα και ισχυρές Ελλάδες. Τούτες τις μέρες κάναμε την πόλη γειτονιά και δώσαμε ραντεβού στις γωνιές της. Καθίσαμε οκλαδόν, ακούσαμε και ακουστήκαμε. Κάναμε το δημόσιο προσωπικό και την ατομική αγωνία συλλογικό αγώνα. Χορέψαμε στους ρυθμούς της λίρας και της ελπίδας και καθαρίσαμε απ' το σιντριβάνι της πλατείας τα δακρυγόνα της τρομοκρατίας.[...] Ξαναδιαβάσαμε μέσα απ' τη μαρξιστική σκέψη πως η πόλη στον σύγχρονο καπιταλισμό είναι το πεδίο εκείνο όπου κυρίαρχα αναπαράγονται και οξύνονται οι αντιθέσεις, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και το έδαφος όπου αναπτύσσονται και οι δυνάμεις για την υπέρβαση και ανατροπή τους. Τούτες τις μέρες γυρνάμε αλλιώς αργά το βράδυ στα σπίτια μας. Αυτές τις μέρες ξαναποντάρουμε στην πλατεία μας»⁵²

Η καταπίεση της ανάγκης και της επιθυμίας τού ανθρώπου να δράσει και να διαχειριστεί το χώρο μέσα στη πόλη, λόγω της έλλειψής του, ή της χρήσης του ως εμπόρευμα με ανταλλακτική αξία, βρίσκει διέξοδο στα διάφορα κινήματα πόλης. Μέσα από την δράση των κινήματων πόλης αναδεικνύονται πολιτικές λογικές και πρακτικές αυτοδιαχείρισης των χώρων από τους ίδιους τους κατοίκους. Μ' αυτό τον τρόπο οι «από κάτω» αναπτύσσουν λογικές και πρακτικές συλλογικής και αμεσοδημοκρατικής διαχείρισης της πόλης.

52. απόσπασμα από το δίηγημα της Ειρήνης Ηλιοπούλου, Εκδρομή στις καθημερινές «πλατείες», υπάρχει ολόκληρο εδώ: <http://aristeroblog.gr/node/291>

Με το σύγχρονο πολιτικό σκηνικό, της αστυνόμευσης και παρακολούθησης με ηλεκτρονικά μέσα των δημόσιων χώρων, είναι επιτακτική ανάγκη επανάκτησης περιοχών δημόσιου χαρακτήρα που καταργούν τους καταναγκασμούς, προάγουν την ελευθερία και την αυτενέργεια, όχι ατομικά αλλά με την μορφή τής συλλογικής σχέσης. Εκεί η ελευθερία τού ενός είναι προϋπόθεση για την ελευθερία του άλλου, καταργώντας τις σχέσεις εκμεταλλευτή-εκμεταλλεόμενου, καταπιεστή-καταπιεζόμενου

Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: ΠΑΡΚΟ ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ ΣΤΑ ΕΞΑΡΧΕΙΑ

Η προσπάθεια για τσιμεντοποίηση του οικοπέδου Ναυαρίνου και Χαριλάου Τρικούπη (που χρησιμοποιούνταν για χρόνια ως ανοιχτός χώρος στάθμευσης), προκάλεσε τις αντιδράσεις των κατοίκων. Γνωρίζοντας καλύτερα από τον καθένα τι χρειάζεται η γειτονιά τους, αφού τη ζουν και τη φροντίζουν καθημερινά, οι κάτοικοι μπήκαν στο οικόπεδο και διαμόρφωσαν τα αρχιτεκτονικά σχέδια, σε συνεργασία με μηχανικούς, μετατρέποντας το χώρο σε πάρκο.

Σήμερα, το πάρκο από περιβαλλοντική σκοπιά, αποτελεί ανάσα πρασίνου για την περιοχή. Επιπλέον, είναι χώρος συνάντησης, συνδιαμόρφωσης και ψυχαγωγίας τόσο των κατοίκων όσο και των περαστικών, αφού οι ίδιοι συμβάλλουν καθημερινά στη συντήρησή του. Πραγματοποιούνται συχνά πολιτιστικές εκδηλώσεις που σε συνδυασμό με τον σχεδιασμό του χώρου συντελούν στην καθημερινή επισκεψιμότητα από τους χρήστες, για λόγους αναψυχής και ψυχαγωγίας.

Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΑΣ

ΣΤΗΝ ΚΟΠΕΓΧΑΓΗ

Το 1970, μία ομάδα νεαρών πολιτών κοντά στο Grey Hall της Κοπεγχάγης, κατέλαβαν μία έκταση 34 στρεμμάτων, η οποία μέχρι τότε ανήκε στο στρατό και παρέμενε αχρησιμοποίητη. Το έκαναν στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν έναν χώρο στέγασης και για να διεκδικήσουν έναν πιο πράσινο παιδότοπο για τα παιδιά τους, μακριά από τη φασαρία της πόλης. Η δανέζικη κυβέρνηση αντέδρασε σε αυτήν την αυθόρμητη κίνηση των πολιτών, στέλνοντας συχνά αστυνομικές δυνάμεις. Παρόλαυτα η Χριστιανία κατάφερε να οργανωθεί. Χωρίστηκε σε δέκα μικρότερες, αυτόνομες περιοχές, οι οποίες υπόκεινται στην υψηλότερη αρχή το «Common Meeting» (Σύνοδος των Κοινών), στην οποία μπορούσαν να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες. Ταυτόχρονα, οργανώθηκαν και ομάδες, οι οποίες φρόντιζαν για την ομαλή λειτουργία της πόλης. Οι κατασκευές τους για στέγαση και ψυχαγωγία χαρακτηρίζονταν από δημιουργικότητα και φαντασία, με επανάχρηση υλικών που έβρισκαν.

Το αξιοσημείωτο για τη Χριστιανία βρίσκεται στον τρόπο που αυτή οργανώνεται. Οι άνθρωποι μπορούν να οργανώσουν τον εαυτό τους σε μια άμεση δημοκρατία, όπου ο καθένας «πραγματώνεται» ελεύθερα όντας υπεύθυνος για το χώρο της κοινότητας.

πάγκο Ναυμαρίνου και Ζωοδόχου πηγής, Εξάρχεια, Αθήνα

εξόδος από την κοινότητα της Χριστιανίας, Κοπεγχάγη

Γιάννης Ζινδριλής,
ανθρώπινη δραστηριότητα
στο δημόσιο χώρο

Jan Gehl, Life between the buildings, κοινωνικές δραστηριότητες

Ο ΧΡΗΣΤΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ - Ο «ΘΑΝΑΤΟΣ» ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΟΥ

Έχει, ήδη, αναφερθεί πως η επικοινωνία είναι μία αμφίδρομη σχέση στην οποία συνεργάζονται οι πομποί με τους αποδέκτες, προσδιορίζοντας αμφίροπα το μήνυμα. Ο χώρος λοιπόν, μπορεί να είναι πιο επικοινωνιακός ως πολλαπλό μήνυμα, ως πεδίο άσκησης επικοινωνιακών σχέσεων, ως δέκτης μηνυμάτων αλλά και ως πομπός.

Ο σχεδιασμός ενός δημόσιου χώρου, εκτός του ότι είναι προσδοκόμενο να επηρεάζεται από την συμμετοχή του χρήστη, επιδιώκεται να περιλαμβάνει κάποιες σταθερές που έχουν να κάνουν με την πολλαπλότητα των συλλογικών δομών που θα «αγκαλιάσουν» τις ατομικές ερμηνείες. Αυτές οι σταθερές αποτελούν παράγοντα σχεδιασμού που πολλές φορές λόγω της γνώσης και της εμπειρίας κατέχεται από τους αρμόδιους σχεδιαστές, μηχανικούς, αρχιτέκτονες.

Για να υπάρχουν ατομικές ερμηνείες στο δημόσιο χώρο, ο ίδιος ο χώρος πρέπει να ευνοεί την κοινωνικοποίηση και να διευκολύνει την επικοινωνία. Αυτό που έλκει περισσότερο τον άνθρωπο, ως κοινωνικό ον, είναι το θέαμα άλλων ανθρώπων. Μία έρευνα που έγινε στο Tivoli Garden της Κοπεγχάγης, από τον Δανο αρχιτέκτονα John Lytle, έδειξε ότι τα παγκάκια που χρησιμοποιούνταν περισσότερο ήταν εκείνα που είχαν θέα στις περιοχές με κίνηση. Συγκεκριμένα, *«μπροστα από τράπεζες και επιβλητικά κτίρια δε κάθεται σχεδόν κανένας, μπροστά απο βιτρίνες ή φωτογραφίες κάθονται λιγοι, οι περισσότεροι σταματούν και παρακολουθούν την ανθρώπινη δραστηριότητα»*⁵³.

53. όπως 42

Ο Jan Gehl αναφέρει πως οι ανθρώπινες δραστηριότητες στο δημόσιο χώρο χωρίζονται σε **απαραίτητες, προαιρετικές και κοινωνικές**. Οι απαραίτητες είναι καθημερινές και περιλαμβάνουν μεταφορά, κατανάλωση, αναμονή. Αυτές οι δραστηριότητες δεν σχετίζονται με τη μορφή και τη πολλαπλότητα του εξωτερικού περιβάλλοντος. Οι προαιρετικές δραστηριότητες βασίζονται στις ατομικές ερμηνείες τού χώρου από το άτομο και συνδέονται με τη ψυχαγωγία. Περιλαμβάνουν, κυρίως, υπαίθριες δραστηριότητες και καθορίζονται από τη μορφή τού χώρου και την εποχή. Οι κοινωνικές δραστηριότητες προϋποθέτουν τη φυσική παρουσία διαφορετικών ατόμων στο δημόσιο χώρο, αφού στήνονται στη μεταξύ τους συνεύρεση. Αυτές είναι οι κοινωνικές επαφές με τους άλλους ανθρώπους.

Μία σταθερά που επηρεάζει το σχεδιασμό ενός δημόσιου χώρου ή ένα γλωσσικό «πρότυπο» σχεδιασμού, κατά τον Κ. Αλεξάντερ, είναι η δημιουργία χώρων ώστε:

1. **οι χρήστες να απολαμβάνουν τις απαραίτητες δραστηριότητες**
2. **να προκαλούνται οι προαιρετικές δραστηριότητες, μέσω την πολλαπλότητας του χώρου**
3. **να ενθαρρύνεται η κοινωνική συνεύρεση, με προστατευμένα καθιστικά και χώρους στάσης.**

Έτσι, οι διαφορετικές «καταστάσεις» βρίσκουν πρόσφορο έδαφος για να συμβούν, επηρεάζοντας τη ζωτικότητα των πόλεων. Οι δημόσιοι χώροι μιας

πόλης ίσως είναι οι μόνοι χώροι που μπορούν να φιλοξενήσουν πολλές και διαφορετικές μη συγκεκριμένες χρήσεις, επιτρέποντας στον κάθε χρήστη να έχει τη δικιά του «πορεία». Επομένως οι αρχιτέκτονες δεν πρέπει να παρουσιάζουν τι είναι πιθανό να γίνει σε έναν δημόσιο χώρο, αλλά να υποδεικνύουν το χώρο ως υποδοχέα χρήσεων. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου χώρου είναι η πλατεία του Beaubourg στο Παρίσι. Η εξωτερική πλατεία του πολιτιστικού κέντρου Pompidou είναι ένας ελεύθερος -από δομικά στοιχεία- χώρος και μπορεί να φιλοξενήσει κάθε είδους δραστηριότητα από τους κατοίκους.

Η συμμετοχή των χρηστών στο σχεδιασμό και κατασκευή του δημόσιου χώρου παραμένει μία πολύ περίπλοκη διαδικασία. Η πιθανότητα πετυχημένου σχεδιασμού, καθώς στηρίζεται στην ανάγκη και επιθυμία του ανθρώπου να αυτενεργήσει στο περιβάλλον του, υφίσταται αλλά η ύπαρξη αρκετών τρωτών σημείων παραμένει. Πολλές φορές, όχι άδικα, οι χρήστες θεωρούν πως υπολείπονται της απαραίτητης γνώσης, ώστε να συμβάλλουν και να εμπλακούν ουσιαστικά στο καθορισμό του χώρου. Δεν είναι ειδικοί και χωρίς καθοδήγηση μπορεί να επιφέρουν αντίθετα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, όπως στο παράδειγμα της γειτονιάς De Schalm.

Γι' αυτό, ο ρόλος των ειδικών είναι πολύ σημαντικός στο να θέσουν τις δομές ύπαρξης αυτής της αρχιτεκτονικής, που να μπορεί να σταθεί μετά την απομάκρυνση του αρχιτέκτονα. Όπως το κείμενο, κατά τον Μπαρτ «ζωντανεύει» μόνο όταν φτάσει στα χέρια του αναγνώστη, έτσι και ο χώρος αξιοποιείται μέσω της χρήσης μετά την απομάκρυνση του αρχιτέκτονα. Στην ουσία οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες πρέπει να δημιουργήσουν τους κανόνες και τις δομές για να συμβεί αυτό που ο Χιλ αποκαλεί μεταφορικά «θάνατο του αρχιτέκτονα». Σε ένα πολύ ουσιαστικό βαθμό, αυτό εφαρμόστηκε από τον Αλεξάντερ στο πείραμα του Όρεγκον.

graffiti σε τοίχους της Αθήνας

«THERE ARE TWO TYPES OF CITIES: ONE THAT IS DESIGNED IN ACCORDANCE TO REGULATIONS OR AUTHORITIES' DIRECTIVES, AND THE OTHER, WHICH IS SHAPED BY PEOPLE LIVING WITHIN ITS SPACES. ALTHOUGH PLANNING REGULATIONS PROVIDE THE BASIS TO THE STRUCTURE OF URBAN SPACES, IT IS THE PEOPLE WHO LIVED IN THESE SPACES THAT WOULD LEND VIBRANCY AND CHARACTER TO THEM».

SPIRO KOSTOF

Robert Doisneau

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αντιμετωπίζοντας την αρχιτεκτονική ως αμφίδρομη επικοινωνία, δίνεται η ευκαιρία στους χρήστες να μετατραπούν σε *«ενεργητικά μέλη της πράξης της ανάγνωσης»* του δημόσιου χώρου. Οι χρήστες υφίστανται ως δημιουργικές ετερότητες, μέσω της επεμβάσής τους στις συλλογικές δομές. Ο δημόσιος χώρος σχεδιασμένος με πολλαπλότητα ενσαρκώνει τις ατομικές ερμηνείες των χρηστών, κάνοντας την πόλη παιχνίδι «συμμετοχής». Οι κανόνες του παιχνιδιού απορροφούν από τις συλλογικές δομές του χώρου, αλλά τροποποιούνται από τις ατομικές ερμηνείες. Σε αυτό το παιχνίδι του χώρου ο αρχιτέκτονας με τη χρήση αλληλοτροφοδοτούνται παίζοντας χωρίς να αναζητούν για νικητή και χαμένο. Χαμένος είναι ο χώρος όταν δεν συμβαίνουν διαλεκτικές σχέσεις επικοινωνίας που, με την αλληλεπίδραση των μελών τους, τον αναζωογονούν. Χαμένος είναι ο χώρος όταν δε σε καλεί να συνυπάρξεις ως χρήστης και μέλος της κοινότητας.

Ως αρχιτέκτονες πρέπει να αποτρέπουμε την κατασκευή «χαμένων» χώρων. Αλλά να επιδιώκουμε δημιουργία χώρων ουσιαστικών για την εξέλιξη στη καθημερινότητα των ατομικών, συλλογικών, πολιτικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.

Ο δημόσιος αστικός χώρος είναι ένα σύστημα δομής σε μια πόλη και απαρτίζεται από πλατείες, δρόμους για μεταφορικά μέσα και πεζούς ελεύθερους χώρους, αστικά κενά, χρήσεις γης και πράσινο. Η δημιουργία χωρικών δομών, βασισμένων στην ελαχιστοποίηση των αρμοδιοτήτων του αρχιτέκτονα δεν ακυρώνει το ρόλο του, αλλά αποτελεί συνειδητή σχεδιαστική, αισθητική και πολιτική επιλογή. Η μη ύπαρξη «αρχιτεκτονικής» στην ουσία είναι αρχιτεκτονική. Προετοιμάζει το πεδίο δράσης των χρηστών ευνοώντας την αυτοσχεδιαστική δραστηριοποίησή τους. Η ύπαρξη συγκεκριμένων χωρικών δομών στη διαμόρφωση δημόσιων χώρων αποτελεί ξεκάθαρα πολιτική πράξη, προάγοντας τη συλλογική λήψη αποφάσεων, την ενεργή ύπαρξη και δημιουργική δράση των πολλαπλών ετεροτήτων και τη πολιτική κινητοποίησή των χρηστών με αφορμή το ίδιο το περιβάλλον τους, όπως ο Αλεξάντερ στο πανεπιστήμιο του Όρεγκον.

Ο Martin Heidegger επιμένει στην άρρηκτη σχέση του κτίζειν με το κατοικείν, *«τούτο αυτομάτως υπονοεί ότι δε μπορούμε να διασπάσουμε την ενότητά τους χωρίς να προκαλέσουμε σοβαρή ζημιά σε καθένα από αυτά»*. Το κατοικείν σχετίζεται κατ'αυτόν με την ύπαρξη του ανθρώπου στη γη, με την προσωπική ανάμειξη στην ευθύνη και τη φροντίδα του τόπου.

Σίγουρα η αρχιτεκτονική και ο σχεδιασμός από μόνα τους δεν μπορούν αλλάξουν τη κοινότητα. Αυτό όμως δεν αποτελεί άλλοθι για την υποταγή του επαγγέλματος στους κανόνες της αγοράς. Ούτε άλλοθι για την παραγωγή μιας αρχιτεκτονικής πλήρως εμπορεύσιμης χωρίς να ενδιαφέρεται για τις προσωπικότητες των ανθρώπων που χρησιμοποιούν το χώρο. Ο τρόπος ζωής στις σύγχρονες πόλεις, και η εμπορευματοποίηση των δημόσιων χώρων θα αλλάξει ουσιαστικά όταν το υπάρχον πολιτικό και οικονομικό σύστημα ανατραπεί.

Τα αρχιτεκτονικά κινήματα της δεκαετίας του '60, στα οποία βασίστηκε η παραπάνω έρευνα, δεν διατύπωσαν ελλειπίες θεωρίες ούτε αδιαφόρησαν για την πρακτική τούτων των ζητημάτων. Ωστόσο, ο τρόπος κατοίκησης στις πόλεις δεν άλλαξε ουσιαστικά. Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον για περεταίρω αναζήτηση, να διερευνηθεί ο λόγος που οι θεωρίες και πρακτικές των αρχιτεκτόνων της δεκαετίας του '60, δεν εφαρμόστηκαν με τρόπο που να ανατρέψουν το κτίζειν αλλά και το κατοικείν. Τη δυνατότητα να το κάνουν, αναντίρρητα την έχουν.

«Το δικαίωμα στην πόλη είναι, πολύ περισσότερα πράγματα από το δικαίωμα της ατομικής πρόσβασης στους πόρους που ενσωματώνει η πόλη: είναι το δικαίωμα να αλλάξουμε τους εαυτούς μας αλλάζοντας την πόλη περισσότερο σύμφωνα με τις επιθυμίες της καρδιάς μας. Είναι, επιπλέον, ένα συλλογικό παρά ένα ατομικό δικαίωμα αφού η αλλαγή της πόλης βασίζεται στην άσκηση συλλογικής εξουσίας επί των διαδικασιών της αστικοποίησης. Η ελευθερία να κατασκευάσουμε και να ανακατασκευάσουμε τους εαυτούς μας και τις πόλεις μας, υποστηρίζω πως είναι, ένα από τα πιο πολύτιμα αλλά και τα πιο παραμελημένα ανθρώπινα δικαιώματά μας».

David Harvey

(μετάφραση Κώστας Βουρεκάς)

Αυτή η δουλειά επιδιώκει να έχει και κοινωνικό αντίκτυπο, γιατί αυτός είναι άλλωστε ο σκοπός της επιστήμης: η εξέλιξή της να «υποτάσσεται» στο σύνολο της κοινωνίας, επιδιώκοντας τη συλλογική ανέλιξη και όχι την ατομική κερδοσκοπία.

Τόσο για την κοινωνία μας, όσο και για το χώρο, παρακινούμαστε μέσω της «συμμετοχής» μας, οι ίδιοι να φανταζόμαστε, να δημιουργούμε, να κατασκευάζουμε τις ιδανικές συνθήκες και τα ειδυλλιακά περιβάλλοντα. Να φτιάχνουμε τις υποδομές. Να θέτουμε τις βάσεις.

χανιά, 3-5-2012

Αλεξάνδρα Σ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☑ HERMAN HERTZBERGER, **ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ**, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π 2002
- ☑ N. JOHN HABRAKEN, **THE STRUCTURE OF THE ORDINARY. FORM AND CONTROL IN THE BUILT ENVIRONMENT**, Edited by Jonathan Teicher
- ☑ JONATHAN HILL, **ACTIONS OF ARCHITECTURE: ARCHITECTS AND CREATIVE USERS**, Routledge 2003
- ☑ HENRY LEFEBVRE, **ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ-Ο ΧΩΡΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**, Εδόσεις Κουκίδα 2003
- ☑ KEVIN LYNCH, **THE IMAGE OF THE CITY**, Publication of the Joint Center For Urban Studies
- ☑ CLAUDE LÉVI-STRAUSS, **ΘΛΙΒΕΡΟΙ ΤΡΟΠΙΚΟΙ**, Εκδόσεις Χατζηνικολή 2000
- ☑ JAN GEHL, **LIFE BETWEEN THE BUILDINGS: USING PUBLIC SPACE**, The danish architectural press
- ☑ NOAM TSOMSKI, **ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ**, Εκδόσεις Νεφέλη/ Γλωσσολογία
- ☑ MICHEL FOUCAULT, **ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ**, Εκδόσεις Γνώση
- ☑ DAVID HARVEY, **Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ**, Εκδόσεις Μεταίχμιο
- ☑ PIERRE BOURDIEU, **ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ**, Εδόσεις Καρδαμίτσα
- ☑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, **ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΘΘΟΝΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΚΗΝΗ**, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα 2002
- ☑ ΡΟΛΑΝ ΜΠΑΡΤ, **Ο ΒΑΘΜΟΣ ΜΗΔΕΝ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΝΕΑ ΚΡΙΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ**, Εκδόσεις Ράππα προβλήματα του καιρού μας
- ☑ ΡΟΛΑΝ ΜΠΑΡΤ, **ΕΙΚΟΝΑ - ΜΟΥΣΙΚΗ - ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΡΟΛΟΓΟΣ** Γιώργος Βέλτσος, Εκδόσεις Πλέθρον Θεωρία και κοινωνία
- ☑ ΜΩΡΙΣ ΜΕΡΛΩ-ΠΟΝΤΥ, **ΣΗΜΕΙΑ**, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της «Εστίας» 2005
- ☑ ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ , **ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ**, Εκδόσεις Γνώση 1986
- ☑ MICHEL FOUCAULT, **THIS IS NOT A PIPE**, University of California Press
- ☑ **ARCHITECTURE AND LANGUAGE CONSTRUCTING IDENTITY IN EUROPEAN ARCHITECTURE**, Edited by Geogia Clarke, Paul Crossley
- ☑ ANTONY D. KING, **SPACES OF GLOBAL CULTURES ARCHITECTURE URBANISM IDENTITY**, Edited by Thomas A. Markus and Antony D. King
- ☑ REM KOOLHAAS, **DELIRIOUS NEW YORK**, 010 publishers
- ☑ KENNETH FRAMPTON, **ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ**, Εκδόσεις Θεμέλιο
- ☑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΟΥΡΝΙΚΙΩΤΗΣ, **Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ**, Εκδόσεις Futura 2006
- ☑ MARTIN HEIDEGGER, **ΚΤΙΖΕΙΝ, ΚΑΤΟΙΚΕΙΝ, ΣΚΕΠΤΕΣΘΑΙ**, Εκδόσεις Πλέθρον 2008

- ☑ CHRISTOPHER ALEXANDER, **A PATTERN LANGUAGE TOWNS-BUILDINGS-CONSTRUCTION**, *Oxford University Press 1997*
- ☑ CHRISTOPHER ALEXANDER, **THE TIMELESS WAY OF BUILDING**, *Oxford University Press 1979*
- ☑ BERNARD RUDOLFSKY, **ARCHITECTURE WITHOUT ARCHITECTS: A SHORT INTRODUCTION TO NON-EPD**, *University of new Mexico Press 1987*
- ☑ ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, **Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ**, *Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π.*
- ☑ **Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ**, επιμέλεια Αλέξανδρος. Φ. Λαγόπουλος, *Εκδόσεις Ερμής Αθήνα 2004*
- ☑ ΑΝΝΗ ΒΡΥΧΕΑ, **ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑ: ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ**, *Ελληνικά Γράμματα 2003 σειρά: θεωρίες και πρακτικές του χώρου*
- ☑ ΓΚΥ ΝΤΕΜΠΟΡ, **Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΘΕΑΜΑΤΟΣ**, *ελεύθερος τύπος έκδοση στ '1986*
- ☑ ΡΙΤΣΑΡΝΤ ΣΕΝΝΕΤ, **Η ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΕΙΟΤΗΤΑΣ: Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟΝ ΔΥΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ**, *Εκδόσεις Νεφέλη 1999*
- ☑ ΤΑΚΗΣ ΖΕΝΕΤΟΣ, **ΨΗΦΙΑΚΑ ΟΡΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ**, *Εκδόσεις Libro 2006*
- ☑ ADRIAN FORTY, **WORDS AND BUILDINGS: A VOCABULARY OF MODERN ARCHITECTURE**, *Thames & Hudson 2004*
- ☑ **ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ**, *Αθήνα 1993 τετ*

ΑΡΘΡΑ

- ☑ ΞΕΝΙΑ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ, **ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**, *του Παντείου πανεπιστημίου*
- ☑ Γ. Μ. ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗΣ, «ΠΛΑΤΕΙΕΣ: Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ» *"ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ" τεύχος 13 σελ 25*
- ☑ **ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΠΟ ΧΡΗΣΕΙΣ ΑΝΑΨΥΧΗΣ ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ**. *Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ*
- ☑ ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ, **ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΑΠΑΡΤΧΑΪΝΤ-ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΓΑΛΛΙΚΩΝ ΠΡΟΑΣΤΙΩΝ**, *περιοδικό Θέσεις Απρίλιος-Ιούνιος 2006*
- ☑ **ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΟΥΤΟΠΙΑ** *τεύχος 23*
- ☑ **ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ URBI** *τεύχος 1, με την υποστήριξη του τμήματος αρχιτεκτονων Α.Π.Θ.*
- ☑ RICHARD MILGROM, **ΑΡΘΡΟ ΓΙΑ ΤΟΝ LUCIEN KROLL**, *Design, difference, everyday life*
- ☑ DAVID HARVEY, **Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ**, *περιοδικό Κομπρεσέρ, μετάφραση Κώστας Βουρεκάς*
- ☑ DAVID HARVEY, **ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ**, *περιοδικό Κομπρεσέρ*

- ☑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΛΕΙΔΩΝΑΣ-«ΕΙΜΑΣΤΕ ΟΛΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ» / ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΣΤΟΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟ, (εισήγηση στο 11ο Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Συνέδριο)
- ☑ GREG BRYANT, THE OREGON EXPERIMENT AFTER TWENTY YEARS, περιοδικό *Rain*
- ☑ ΘΑΝΟΣ ΑΝΔΡΙΤΣΟΣ, ΤΟ ΠΑΡΚΟ ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ ΚΑΙ Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ. ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟ
- ☑ CHRISTOPHER ALEXANDER, CITY IS NOT A TREE, 1965
- ☑ ΙΣΜΗΝΗ ΧΡΙΣΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΧΩΡΩΝ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ, Ερευνητική εργασία

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

- ☑ <http://indy.gr/other-press/prasino-abkinimabb-kata-toy-tsimenoy>
- ☑ <http://kyameftopedioareos.blogspot.com/>
- ☑ <http://praxi-s.tripod.com/lefev.htm>
- ☑ <http://www.archive.gr/news.php?readmore=141>
- ☑ <http://www.u-topia.gr/system/files/utopia-23.pdf>
- ☑ <http://www.rebelnet.gr/articles/view/The-right-to-the-city>
- ☑ <http://constructingotherness.blogspot.com/2009/02/h.html>
- ☑ http://www.raonspublicques.org/#!__enter-cast
- ☑ <http://learningfrombarcelona.wordpress.com/approach/>

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Θέμα τής ερευνητικής εργασίας, αποτελεί η συσχέτιση της αρχιτεκτονικής με την κοινωνική συμπεριφορά και την πολιτικοποίηση του ατόμου. Το ερώτημα που διερευνάται είναι αν και κατά πόσο η αρχιτεκτονική μπορεί να ενεργοποιήσει κοινωνικά και πολιτικά τον άνθρωπο, μέσω της αλληλεπίδρασής του, με το χώρο. Η μελέτη αναφέρεται στο δημόσιο χώρο, ως πεδίο ενός κοινωνικά συνεκτικού τρόπου διαβίωσης.

Μεθοδολογικά, η εργασία εστιάζει στην επικοινωνιακή διάσταση της αρχιτεκτονικής, αντιπαραβάλλοντάς τη με τη **γλώσσα** και στη σχέση μεταξύ αρχιτέκτονα και χρήστη. Αναφέρονται περιπτώσεις, όπου η αρχιτεκτονική του δημόσιου χώρου, χρησιμοποιείται επικοινωνιακά με διάφορους σκοπούς. Για παράδειγμα οι επεμβάσεις του Haussman στο Παρίσι του 19ου αιώνα και το πολεοδομικό όραμα του A.Speer για το Βερολίνο.

Επιπλέον, εξετάζονται η **μορφή** της πόλης και του δημόσιου χώρου, καθώς και οι διαδικασίες **ερμηνείας** τους από τον άνθρωπο, με σκοπό τη κατανόηση της χρήσης και επίδρασής του σε αυτούς.

Τέλος, μελετάται η **πολλαπλότητα** της μορφής που ενθαρρύνει τη «**συμμετοχή**» τού ανθρώπου στην αρχιτεκτονική διαδικασία. Η εμπλοκή τού υποκειμένου με τον περιβάλλοντα χώρο, επαναπροσδιορίζει την αναφερθείσα επικοινωνιακή σχέση. Η «συμμετοχή» νοείται ως καταλύτης που διαφοροποιεί τη συμπεριφορά τού ατόμου ως χρήστη τού χώρου και ως πολίτη της κοινωνίας. Αναφέρονται παραδείγματα συμμετοχικού σχεδιασμού στο δημόσιο χώρο, όπως μελέτες του Herman Hertzberger, Christopher Alexander, Lucien Kroll.

